БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЁШ ЛЕНИНЧИ

Газета 1925 йил 8 февралдан чиқа бошлаган

1990 йил 13 октябрь Шанба
№ 196 (13.632).
Баҳоси 3 тийин.

• ЎЗБЕКИСТОН ЛКЁИ МАРКАЗИЙ ҚЎМИТАСИНИНГ БОШ НАШРИ •

ЖУМҲУРИЯТДА БИРИНЧИ БЎЛИБ

ХОРАЗМЛИКЛАР ЙИЛЛИК ПАХТА ТАЙЁРЛАШ РЕЖАСИНИ БАЖАРДИЛАР

Бу йилги пахта мавсуми шов-шувсиз, ура-урасиз ўтаяпти. Ишни деҳқоннинг ўзи уддалар экан-ку! Фақат мадад керак экан унга. Хоразм пахтакорлари ўзларига кўрсатилган барча ғамхўрликларни мадад деб билишди ва шунга яраша меҳнат қилишди. Натижа аъло: карвонбоши маррада.

Суратларда: Гурлан ноҳиясидаги «Коммуна» жамоа хўжалиги далаларида; Шовот ноҳиясидаги «Колос» давлат хўжалиги илғор механизатори Д. Қутлумуродов; шу ноҳия фирқа қўмитасининг биринчи котиби А. Қаландаров ёш механизаторлар даврасида.

Р. ЖУМАНИЁЗОВ суратлавҳалари.

БОБОДЕҲҚОНИМ

Ниҳоя билади қимирлаган жон.
Олтин куз. Умрлар соврилиб битар.
Фақатгина, кафтдай деҳқон даласи
Оппоқ орзуларга кўмилиб кетар.
Бу оппоқ орзулар — деҳқоннинг дарди,
Пешона теридан яралган фарзанд.
Шуҳрат тамғасини босиб кафтига,
Дунёни забт этар, билмайин сарҳад.
Букун шонингизга мадҳия битдим,
Қадоқ қўлингизга қурбондир жоним.
Камтарин ўзбекнинг номин жаҳонга
Таратган камтарин бободеҳқоним.

Тожибек ЮСУПОВ,
шахсий пенсионер.

БЛКЁИ Марказий Қўмитаси пленумида

МОСКВА. (Махсус мухбиримиз Ж. РАЗЗОҚОВ сим орқали хабар қилади).

Кечаги кун БЛКЁИ Марказий Қўмитаси пленуми ялпи мажлисидан бошланди. 1991 йил баҳорида БЛКЁИ XXII съездини ўтказиш зарурати тўғрисидаги масала ўткир бўлиб турибди. Яқиндагина съезд бўлиб ўтгандай эди, лекин комсомолдаги беқарор ҳолат аввал қабул қилинган қарорни қайта кўриб чиқишга мажбур қилмоқда.

Пленумда БЛКЁИ Марказий Қўмитаси биринчи котиби В. Зюкин ахборот берди.

БЛКЁИ Марказий Қўмитаси Бюроси федерация субъектлари съездларининг якунларини умумлаштириш ва навбатдаги пленумга комсомол съездини чақириш муддати ҳамда тартиби юзасидан амалий таклифлар киритишни топширди. Ялпи мажлисдан кейин БЛКЁИ Марказий Қўмитаси доимий комиссиялари ва кенгашлари ўз ишини бошладилар. Давлат органлари ва жамоат ташкилотлари билан баҳамжиҳатлик юзасидан комиссия турли қатламдаги ёшларнинг муаммоларини ҳал этиш юзасидан давлат органлари номига таклифлар тўғрисидаги масалани муҳокама қилди. Шу жумладан, «Ёшларнинг ижтимоий хизмати», ёшлар меҳнат биржаси тўғрисидаги ҳаракатнома кўриб чиқилди. БЛКЁИнинг аъзолик бадаллари сифатида «Ёшларнинг ижтимоий хизмати» системасини яратишга юз миллион сўм ажратиш таклиф қилинди. Шунингдек, СССР Президенти кўмагида ташкил этилаётган халқаро ёшлар алмаштириш жамғармасини қўллаб-қувватлаш таклиф этилди. Федерация субъектларининг аъзолик бадали сифатида ташкил этилаётган жамғармага 20 миллион сўм қўшиш ва БЛКЁИ Марказий Қўмитаси Бюросига БЛКЁИнинг бир қатор объектларига жамғарма бериш тўғрисидаги масалани кўриб чиқиш топширилди.

Молиявий-иқтисодий комиссиянинг диққат марказида БЛКЁИ моддий ҳамда молиявий базасида, шу жумладан, «Спутник» халқаро ёшлар сайру-саёҳат бюроси, «Молодёжь» матбаа нашрлиги бирлашмасини қайта ўзгартириш, ёшлар жамғармасини ташкил қилишнинг янги принциплари ҳақидаги масала бўлди.

Ёшлар оммавий ахборот воситаларининг раҳбарлари умумий сиёсий муаммолар, ёшларнинг фуқаролик ва маданий ташаббуслари юзасидан муҳокамада қатнашдилар. Улар комсомолнинг оммавий-ахборот воситалари ва нашрлик фаолияти, шу жумладан, «Комсомольская правда» рўзномасининг Устави ва фаолиятининг асосий йўналишлари, БЛКЁИ Марказий Қўмитасининг радиостанциясини ташкил этиш тўғрисидаги муаммоларни муҳокама этдилар.

БЛКЁИ Марказий Қўмитаси пленуми ялпи мажлиси ўз ишини давом эттиради.

Долзарб мавзу

ЭҲТИЁТ БЎЛИНГ, ИҒВОГАРЛИК!

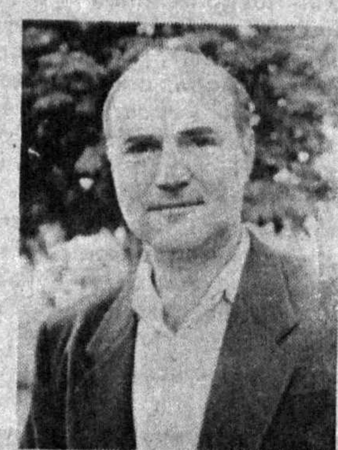
«Ўзбекистондан 80 минг рус ва рус тилида сўзлашувчилар кўчиб кетишди»...
(«Время» программаси)

* * *

«Ўзбекистондан 176 минг рус ва рус тилида сўзлашувчилар кўчишди...»
(«Литературная газета»)

* * *

Кейинги кунларда юқоридаги сингари бирибиридан ёқимсиз хабарларни марказий оммавий ахборот воситалари тўтиқушдек такрорлаб, рақамларни ким ўзарга мусобақа ўйнагандек ошириб-тушириб кўрсатишмоқда. Бунинг сабаби, гўё ўзбекларнинг миллатчилиги эмиш, руслар ва рус тилида сўзлашувчиларнинг ҳақ-ҳуқуқлари камситилаётгани эмиш. Бунинг ғирт уйдирма ва туҳмат эканлигини ҳар бир ўзбек жуда яхши билади. Хўш, биз билан бирга яшайдиган, бир ҳаводан нафас оладиган ўзга миллат вакилларининг юқоридаги шум хабарларга муносабатлари қандай экан? Ушбу саволга жавоб топиш мақсадида қатор ҳамшаҳарларимиз ва пойтахтимиз меҳмонларини саволга тутдик. Жавоблар бошқа миллат вакиллари учун ҳам тушунарли бўлсин деб рус тилида ҳам чоп этаяпмиз.

АННИКОВ Пётр Павлович:

— Менимча, бу вақтинчалик ҳолат, лекин озгина ҳақиқат бўлса керакки, марказий матбуот бу ҳақда ёзаяпти. Бироқ, мен яшаётган ва ишлаётган жойларда ҳеч ким кўчиб кетаётгани йўқ. Битта қўшним бундан 2—3 йил олдин кўчмоқчи бўлиб юрганди. Яқинда кўчиб кетди. Аммо, буни миллий низоларга боғлаб бўлмайди. Қўшнилар билан дўстона яшаяпмиз.

* * *

— Я думаю, это временное явление. Но, вероятно, здесь есть доля правды, в центральной печати есть сообщения об этом. Но из моих коллег, соседей никто не уехал. Один сосед собирался года 2—3 назад уехать. И недавно он переехал. Но уехал он не на почве национальных конфликтов. С соседями живем дружно.

* * *

АДИЛОВА Любовь Николаевна:

(Суратга тушишни истамади).

— Яқинда марказий «Литературная газета» саҳифасида Ўзбекистондан 80 минг рус миллати вакиллари Россияга кўчиб кетганлиги ҳақида ўқигандим. Тошкентда 42 йилдан бери яшайман. Ўзбек, рус, украин миллатининг фарқига бормасдик. Тинчгина яшардик. Ҳозиргача танишларим, қариндошларимдан биронтаси ҳам кўчиб кетгани йўқ. Лекин, одамларда бир-бирига ишончсизлик пайдо бўлди. Истардимки, одамлар бундан 40 йил олдин қандай тотув яшашган бўлса, шундай яшашса? Бу юртга қўлимда эмизикли чақалоғим билан келганимда, одамларнинг илиқ кутиб олишгани кечагидек ёдимда. Ўша чақалоқ ҳозир СССР Халқ депутати, СССР Олий Кенгаши Президиумининг аъзоси, Ўзбекистон ССЖ Президентлик Кенгаши аъзоси.

Марказий матбуот орқали берилаётган баъзи материалларни ўқиб, фарзандларим, невараларим келажагидан ташвишланаман. Лекин тинч-тотув яшаш ўз қўлимизда.

* * *

— Недавно я прочитала в «Литературной газете», что из Узбекистана в Россию переехало 80 тысяч представителей русской национальности. Я живу в Узбекистане 42 года. Никогда мы не отличали людей по национальной принадлежности, жили в мире и согласии. Среди моих знакомых, родственников пока никто не уехал. Но сейчас заметно недоверие людей друг к другу. Хотелось бы, чтобы люди жили так же дружно, как они жили 40 лет назад. Никогда не забуду, как тепло и сердечно встретили меня с грудным младенцем на руках здешние жители. Сейчас он народный депутат СССР, член Президиума Верховного Совета СССР, член президентского Совета Узбекской ССР. Читаю материалы центральной печати и мне становится тревожно за детей своих, внуков. Как мы будем жить дальше, зависит от нас самих.

ГОЛОЛОВА Валентина Ивановна:

— Ўзбекистонда рус халқи камситилаётгани йўқ. Мен шу юртда туғилдим, ишладим. Қарилик пенсиясига чиқдим. Корхонамизда ўзбеклар билан жуда иноқмиз. Бир-биримизни ҳурмат қиламиз. Мана ҳозиргина метродан чиқдим. Вагонда ўзбек йигити менга жой бўшатди. Қайси миллат вакили бўлмайлик, энг аввало инсон бўлмоғимиз керак. Менинг сингилларим ҳам шу ерда яшашади. Ёшим 61 да. Биз ҳеч қаерга кетмоқчи эмасмиз.

* * *

— Я не вижу, чтобы в Узбекистане русских притесняли. Я здесь родилась и выросла, стала работать. Сейчас я на пенсии. Когда работала, не было у нас конфликтов с узбеками. Мы с уважением относились друг к другу. Вот только что, мне в метро уступил место юноша — узбек. Какой бы национальности мы не были, мы должны прежде всего быть людьми. Мои сестры тоже здесь живут. Сейчас мне 61 год. Никуда уезжать не собираюсь.

ИСААКОВА Нина Борисовна:

— Мен шу ерда туғилдим. «Қочоқлар» ҳақида ҳеч нарса эшитганим йўқ. Лекин, «Труд» рўзномасида бу ҳақда ўқигандим. Матбуотга ҳам ишониб бўлмай қолди.

* * *

— Я здесь родилась. О «беженцах» ничего не слышала. Правда, в газете «Труд» о них читала, но сейчас нельзя верить всему, что пишут газеты.

ЙЎЛДОШЕВ Турғун:

— Биз ҳеч кимни ҳайдаётганимиз йўқ. Кетганлар келаяпти. Рус танишларимдан бири кетган эди, лекин, у яқинда қайтиб келди. Гап-сўзларидан Россияда яшаш оғир бўлиб қолган.

* * *

— Мы не выгоняем никого. Уезжают те, кто хочет уехать. Один из моих знакомых, русский, уехал, но недавно вернулся. Говорит, что в России жить стало тяжело.

СМУТИНА Раиса Трофимовна, Лида Федоровна:

— Бу муаммо ҳаммани қийнаяпти. Биз бу ерда 34 йилдан буён яшаймиз. Руслар, қозоқлар, ўзбеклар билан бирга ишлаймиз. Танишлардан баъзилари кетишди ҳам. Чунки, уларнинг қариндош-уруғлари Россияда. Лекин биз шу ерда туғилганмиз. Қариндошларимиз ҳам шу ерда.

* * *

— Этот вопрос волнует всех. Я живу здесь вот уже 34 года. Среди моих коллег есть русские, казахи, узбеки. Некоторые мои знакомые уехали. У них, правда есть родственники в России. А я здесь родилась. Все родственники живут в Узбекистане.

СКРЯБИН Владимир:

— 1959 йили Тошкентда туғилганман. «Қочоқлар» ҳақида эшитмаганман. Ҳеч ким бизни ҳайдамаяпти. Ўзимиз ҳам кетмоқчи эмасмиз.

* * *

— Я родился в Ташкенте, в 1959 году. О «беженцах» ничего не слышал. Никто нас не гонит. И мы не хотим никуда уезжать.

ДУБИНКИНА Нина Фомична:

— «Қочоқлар» — улар ҳақида ҳеч нима билмайман. Биров келяпти, биров кетяпти. Менинг уруғ-аймоғим шу ерда. Ҳеч қаерга кетмоқчи эмасман.

* * *

— «Беженцы» — я ничего не знаю о них. Кто-то уезжает, кто-то приезжает. Все мои родственники живут здесь. Никуда не хочу уезжать.

Майор БЕЧЕНК:

— Кеча Тошкентга келганман. Икки кундан бери шаҳар айланаман. Русларга бўлаётган ҳеч қандай таҳдидни сезмадим. Менга «Ҳарбийларни ёқтиришмайди», дейишганди. Ҳозирча буни сезмадим.

* * *

— Я приехал в Ташкент вчера. Два дня гуляю по городу. Не заметил какого-либо враждебного отношения к русским. Мне говорили, что здесь не любят военнослужащих. Я не почувствовал этого.

ГАРИПОВ Нурислам, НУРАНОВ Ботир:

— 3 йилдирки, Тошкентда ўқияпмиз. Миллий низолар ҳақида бирон бир воқеа бўлганлигини сезмадик, эшитганимиз ҳам йўқ. Ўзбекистондан бошқа миллат вакилларининг чиқиб кетаётганлигини учратмадик.

* * *

— Мы учимся в Ташкенте третий год. Нам не случалось видеть конфликты на национальной почве, мы и не слышали о них. Не встречали также представителей других национальностей, выезжающих из Узбекистана.

Римма; Диля, Люба, Таня, Лена:

— Биз «қочоқлар» тўғрисида уларнинг борлиги ҳақида биринчи марта эшитаяпмиз. Танишларимиздан баъзилари кетишди. Бироқ Россияга эмас, хорижга. Биз кўп гапирвордик, ҳаммасини ишда кўрсатишимиз керак эди. Бизларга қаранг, қандай аҳилмиз.

* * *

— Мы впервые слышали о «беженцах», о том что они есть. Некоторые из наших знакомых уехали. Но не в Россию, а за рубеж. Мы много говорим. Лучше нас увидеть в деле — трудимся, хорошо и дружно живём.

ВЕРНОВА Катя, БАБИГУЛИНА Резида:

— Уч танишим оиласи билан Россияга кўчиб кетди (Катя), сабабини билмадим. Лекин бизга — русларга таҳдид қилишаётганини сезмаяпмиз.

* * *

— Среди моих знакомых три семьи уехали в Россию (Катя), по какой причине — не знаю. Но что бы нас, русских притесняли, не заметили.

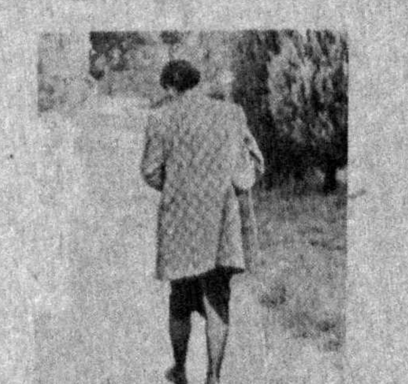

СТЕПАНЕНКО Толик, ПАВЛОВ Виталик, ОСТРОВСКИЙ Гена:

— Биз бу ерда яхши яшаяпмиз. Бизни ҳайдашаётгани ҳам йўқ. Ўзбеклардан ўртоқларимиз сероб.

* * *

— Нам здесь живется хорошо. Нас никто не прогонял. У нас много друзей среди узбеков.

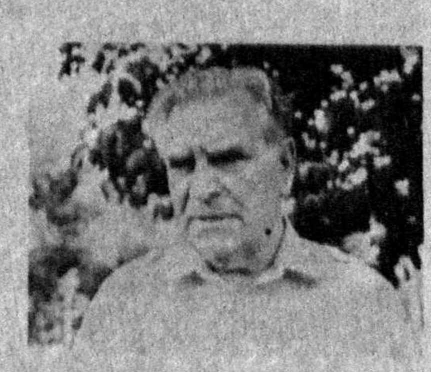

КРИНЕВА:

— Одамлар кетиб тўғри қилишади. Менинг қўлимдан келганда мен ҳам кетардим. Бизни бу ердан ҳайдашаётгани йўқ. Одамларга ўхшаб яшагим келади(?)...

* * *

— Правильно люди делают, что уезжают. Если бы смогла, я бы тоже уехала. Нас никто отсюда не прогоняет. Но мне хочется жить как люди живут.

МОРОЗОВ:

— Мен кеча Ереванда учиб келдим. Бу ерда бошқа миллат вакилларига ҳеч қандай тазйиқни сезмаяпман. Низолар йўқ.

* * *

— Я вчера прилетел из Еревана. Никаких притеснений по отношению к представителям других национальностей не заметил. Конфликтов нет.

ЧАМ:

— 25 йилдан буён Тошкентдаман. Ўзимизни эркин сезаяпмиз. Чунки бу ер менинг Ватаним бўлиб қолган. Кимлардир кетаётган бўлса, эртага албатта бу ерга қайтиб келишади. Ўртоқларимдан ҳеч ким ҳали кетгани йўқ.

* * *

— 25 лет я живу в Ташкенте. Чувствую себя превосходно. Потому что эта земля стала мне родной. Если кто-то и уедет, то все равно сюда вернется. Среди моих друзей пока не уехал никто.

ЧЕРНИШЕВА Валентина Ивановна:

— Бизнинг жамоамиз кўп миллатли, байналмилал. Аҳилмиз. Бир-биримизни қадрлаймиз. Миллий низолар бўлган эмас.

* * *

— Наш коллектив многонациональный. Мы живём дружно. Уважаем друг друга. Никогда у нас не происходили конфликты на национальной почве.

Суҳбатни «Ёш ленинчи» мухбирлари

Жуманазар НУРИММАТОВ, Муҳаммад АМИН, Еркебой БОТИР (суратлар) олиб борди.

Азиз муштарий!
Мана жавоблар билан ҳам танишдингиз. Хулоса чиқариш эса ўзингизга ҳавола. Аммо бир нарсани унутманг: Фарғона, Бўка, Паркент, Андижон ва Ўшдаги фожиалар арафасида ҳам худди шундай ваҳимали миш-мишлар тарқатилганди, соддадил кишиларни қўрқитиб йўлдан уришганди. Оқибати нима бўлганини эса яхши биласиз. Шунинг учун ҳам Сизларни огоҳлантириб мурожаат қиламиз: ЭҲТИЁТ БЎЛИНГ, ИҒВОГАРЛИК!

Нуқтаи назар

Иқтисод фанлари доктори, профессор, СССР ФА Иқтисод институтининг шўъба мудири Инга Маслова шундай деб ҳисоблайди.

ИШСИЗЛИКНИ ЧЎНТАК КЎТАРМАЙДИ

Социализмда ишсизлик бўлмайди ва бўлиши ҳам мумкин эмас, деб ҳисоблаб келинди, шу пайтгача. Бугун ушбу хулосани қайта кўриб чиқишга тўғри келяпти. Иқтисодиётнинг узлуксиз тараққиёти чоғида ишсизлик бўлмаслигининг иложсизлиги хусусида тасаввур уйғотишга уриниш кучайиб бораётир. Айрим ҳолларда у бозор муносабатларига ўтишнинг даҳшатли шарпаси, деб қаралмоқда. Ишсизлик мавзусига қўйилган тақиқ олиб ташланди.

Мамлакатимизда мавжуд бўлган ишсизликнинг ҳозирги кўламига берилаётган баҳолар бир-биридан кескин фарқланади. Турли рақамлар келтирилйапти: биров 1,5 миллион деса биров 8 миллион, деб айтяпти. Ҳатто 23 миллион киши деб айтаётганлар ҳам бор. Баъзилар умуман мамлакатимизда иш ўринлари тиқилиб ётганлиги (Статистика давлат қўмитаси маълумотига кўра, саноатнинг тўрт соҳасидагина икки миллиондан зиёд ишчи ўрни бўш турибди) ва мамлакатнинг кўпгина минтақаларида ишчи кучига доимий эҳтиёж борлигини ҳисобга олиб, ишдан бўшатилган ходимларни ишга жойлаштиришда унчалик чигаллик бўлмайди, деган фикрни билдиришяпти. Бошқалар эса кўп мураккабликлар бўлишини исботламоқчи бўлмоқдалар.

СССРда оммавий ишсизлик билан тўқнаш келишини башорат қилаётганлар бунинг исботи учун иқтисодий ўзгаришлар ишсизликнинг тез суръатларда ўсишига сабаб бўлган Шарқий Оврупо мамлакатлари тажрибасига ишора қилаётирлар. Дарҳақиқат, қисқа вақт ичида Польшада 400 минг, Венгрияда 30 минг киши ишсиз қолди. Вақтли матбуотларда режали иқтисоддан бозор иқтисодиётига ўтиш натижасида Шўро фуқароларини ишсиз қолиш эҳтимоли билан қўрқитиш бошланди.

Пул қадрсизланиб ва нархнаво ўсиб бораётган шароитда юз берган ишсизлик аҳоли маълум қисмининг айнаши, жиноятчиликнинг ортиши, шакл-шамойили йўқолган эски ва ҳали суяги қотмаган янги сиёсий структуранинг мавжудлиги бир бўлиб портлашга олиб келиши мумкин. Шундай хавф бор.

Ишончим комилки, мамлакатимиздаги айни ҳозирги шароитда оммавий ишсизлик ижтимоий жиҳатдан номақбул, иқтисодий жиҳатдан ўзини оқламайди, сиёсий жиҳатдан хатарлидир. Нега, эканлигини тушунтиришга уриниб кўраман.

Шарқий Оврупо мамлакатлари ва СССРдаги турмуш даражаси бирдек эмаслигини эътиборга олмай иложимиз йўқ. Номлари биринчи бўлиб қайд этилган мамлакатлар социалистик қурилиш йўлига кейинроқ кирдилар, уларнинг ижтимоий-сиёсий бинони ўзгартиш сабаблари ҳам ўзгача эди. У ерларда маъмурий-буйруқбозлик системаси чуқур илдиз отмаган, меҳнатга бўлган муносабат ҳам ҳаддан ташқари бузиб ташланмаган эди, мазкур мамлакатларнинг аксариятида хусусий мулкчилик тўла бартараф этилмаганди. Буларнинг ҳаммаси уларнинг бозор иқтисодиётига маълум даражада оғриқларсиз ва бизга қараганда жадалроқ суръатларда ўтишига имкон яратди.

Бунинг ижтимоий оқибати ҳам айрича. Чунки Шарқий Оврупо мамлакатларида яшаётган аҳолининг СССР аҳолисига нисбатан турмуш даражаси, озиқ-овқат ва турли-туман бошқа маҳсулотлар билан таъминланиши ҳам юқоридир. Шунинг учун иш жойини йўқотиш у ерда унчалик фожиа эмас, боз устига бозор иқтисодиётига ўтиш аҳолининг аксари қисми манфаатларига мос келади.

Ишсизлик — бизнинг мамлакатимиз учун тўғри келадими?

Бозорида маҳсулотлар тўлиб-тошган ва хизмат кўрсатиш яхши йўлга қўйилган ёки бўлмаса корхоналар фаолиятини ривожлантиришга ортиқча молиявий маблағи бўлмаган мамлакатларда, эҳтимол уни оқлаш мумкиндир.

СССРда эса, аҳвол бутунлай ўзгача. Бугун бизнинг иқтисодиётимиз учун умумий тақчиллик хос. Айни вақтда омонат кассаларда жамғармалар керагидан ортиқ даражада кўп. Улардан майда корхоналарни ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш учун кредит ва ссуда принциплари асосида фойдаланиш мумкин.

Бундай шароитларда ишсизликнинг фойдали ва зарур эканлиги тўғрисида гапириш, менимча, ўзини оқламайди ва ҳатто ахлоқсизликдир. Мамлакатда кундалик нарсалар ҳам етишмай турган бир пайтда бениҳоя кўплаб кишиларни ишдан маҳрум этиш қандай оқибатларга олиб келишини олдиндан айтиш қийин. Ўз-ўзидан ишсизларга нафақа тўлаш учун резерв (эҳтиёт шарт) жамғарма тузиш зарурати пайдо бўлади. Солиқлар кўпаяди.

Албатта, бозорга ўтиш қийинчиликларсиз бўлмайди. Аммо ишсизлик нима, у ижобийми ёки салбийми, буни олдиндан аниқлаб олиш муҳим.

СССРдаги ишсизлик ҳақида гап кетганда, кўпинча одамларнинг ишлаб чиқаришда самарасиз бандлигининг яширин шакли кўзда тутилади. Бундайлар 10 миллион кишини ташкил этади, деган тахмин бор. Ҳар хил мулкчиликка асосланган иқтисодиётга ўтиш давлат корхоналаридан ходимларнинг айнан шу бўлагини қувғин қилади ва уларни иқтисодиётнинг давлатдан ташқари сектор эҳтиёжлари учун меҳнат бозорида резерв армияга айлантиради.

Бироқ бунга ҳозирги вақтда мулкчиликнинг бошқа шаклларини ривожланишига қарши бўлган эскича ёндашув тўсиқ бўлиб турибди. Яъни, давлат мавқеини мустаҳкамлашга йўналган янги солиқлар сиёсати корхона эгалари ва меҳнат жамоаларидан мўмай даромадларни ва улар томонидан ишлаб топилган валюта маблағларини сўриб олиб, ширкат, ижара ва пудратни ривожлантириш учун бўлган имтиёзни бўғиб ташлайди.

Етмиш йил мобайнида ижтимоий онгимиз меҳнатга тенглаштирилган ҳақ тўлаш амал қилган, одамлар ишлаб чиқариш корхоналари ва яшаш жойига кўра қўним топган, ниҳоят, режа қонун даражасида улуғланган хўжалик юритиш принциплари негизида шаклланган эди. Табиийки, бундай «иссиққина» жойдан, давлат шўъбаси ходимини корхона эгасига айлантирувчи шароитдан воз кечишга кўндириш учун қаттиқ таъсир қилувчи имтиёзлар тақозо этилади. Ахир гарчанд унчалик юқори бўлмаса-да, лекин кафолатланган маош олиб хотиржам ишлаш, кейин пенсияга чиқиш ҳар дамда хонавайрон бўлиш хавфига дуч келишдан қўрқиб яшашдан афзал эмасми?

Тақсимлаш муносабатлари амал қилган системасида биринчи даражали эҳтиёжларнинг кўп қисми бепул ёки давлат томонидан катта тўловлар эвазига қондирилишини эслатиб ўтмоқчиман. Паст даромад ўрта ва катта авлод кишиларда озга қаноат қилиб яшаш ва боқимандалик руҳиятини шакллантирди. Худди мана шунинг учун ҳам корхона соҳиби бўлиш кўпроқ ёшларни, юксак талаблар билан чиқаётган, аммо буни амалга ошириш учун имконияти чекланган йигит-қизларни маҳлиё этаётир. Ширкат шўъбаси ҳозир асосан 28-42 ёшли кишилар ҳисобига кенгайиб бораётгани ҳам шундан. Улар орасида янги руҳият ва бизнесга қизиқиш кучайиб бормоқда. Шунинг учун бозор иқтисодиёти фақат 10—15 йилдан сўнг, авлодлар алмашуви юз бергачгина бизнинг мамлакатимизда мустаҳкам илдиз отади.

Боши берк кўчага кириб қолганимиз ҳозир ҳаммага маълум. Фаровонликни кўтариш ишлаб чиқариш самарадорлигини ўстиришни тақозо этади, самарадорлик эса, ходимларга эркинлик бериш ва уларни қайта тақсимлашларсиз мумкин эмас. Бироқ сўнгги саволни ҳал қилишга меҳнаткашларнинг бозор шароитида ишлашга руҳан тайёр эмасликлари ва аҳолининг қашшоқлиги тўғаноқ бўлмоқда. Аҳвол яна шунинг учун ҳам оғирки, Меҳнат давлат қўмитаси системаси мутлақо режали хўжалик эҳтиёжлари учун ташкил этилган.

Бирор йўли борми?

Энг аввало, одамларни ишсизликдан ҳимоя қилувчи ҳуқуқий нормаларни ишлаб чиқиш лозим. Ҳозир бу ҳақда қонун лойиҳаси муҳокама қилинмоқда. Унинг муҳим вазифаларидан бири, бу жамоат шўъбасида ишлайдиган аҳолининг ижтимоий-демографик гуруҳлари машаққатларини камайтиришдир.

Бундан ташқари, ишлашни хоҳламайдиган ёки ҳаёт кечириш учун қонунга зид бўлмаган манбаси бўлган кишиларни мажбурлаб ишга жалб қилишдан воз кечиш зарур. Меҳнат қилиш ҳуқуқи ишлашни хоҳлайдиган ва иш қидириб юрган одамларга берилиши керак. Менинг назаримда, буларнинг барчаси мамлакатнинг янги Конституциясида акс этиши даркор.

Ишсизлик бўлмаслиги учун ишлашни хоҳловчилар учун иш ўрнини жорий этишнинг ўзи камлик қилади. Бу ўринга даъвогар аниқ талабга жавоб берадиган ҳам бўлиши лозим. Бунга эришиш эса осон эмас. Ахир биргина ишсизни қайта тайёрлашга 960 сўм сарфланади. Ўқув базаларини ташкил этиш учун фақат 1991 йилда камида 50 миллион сўм кетади.

Бозор иқтисодиётига ўтиш иш билан машғулликни таъминловчи тезкор ва обрўли давлат хизматига эга бўлишни тақозо этади. Боз устига у янгича шароитда иш билан машғуллик масалаларини ҳал қилишда халқ депутатлари маҳаллий шўроларининг асосий таянчи бўлишга даъват этилгандир. Шунинг учун у етарли даражада молиявий маблағга эга бўлмоғи керак. Ишни юргизиб олиш учун бошлаб тўрт миллиардга қадар сўм пул зарур. У эса йўқ.

Модомики шундай экан, мамлакат иқтисодиётини тезлик билан боши берк кўчадан олиб чиқишга умид боғлаш хом хаёлдир.

(ИАН).

Акс-садо

Миллий иқтисодиёт

Фарҳод РЎЗИЕВнинг мақоласини катта қизиқиш билан ўқиб чиқдим. Мен фақат бир нуқтаси ҳақида мулоҳаза билдирмоқчиман. Иқтисодиётни миллийлаштириш ҳақида айтилган гаплар айни менинг (эҳтимол, кўпчиликнинг) дилидаги гаплар экан. Ўзбекнинг (на фақат ўзбекнинг!) иқтисодиёти унинг урф-одатлари билан чамбарчас боғлиқлиги ҳақидаги фикрлар жуда ўринли. Дарҳақиқат, ўзбек фарзанд кўргандан бошлаб унинг келажагини ўйлаб иш тутади, емай-ичмай бўлса ҳам фарзанди учун ғамлайди, қурби етса, гўдагига атаб уй қуради, жилла қурса, дарахт ўтқазади. Бу гапларда олам-олам маъно бор. Эҳтимол, ўзбекни ўзбек қилган ҳам худди шу каби миллий хусусиятлардир. Биз, шўро тарбиясини олган зиёлилар бўлса, шу кунги хатоларимизни, иқтисодий ожизлигимизни тан олиб, фаровон ҳаётнинг йўлларини топиш ўрнига, оппа-осон йўл —миллий урф-одатларни қоралаш, улардан воз кечиш йўлини тутмоқчи бўлдик ва жонжаҳдимиз билан «эскилик қолдиқлари» деб миллийлигимизга қарши ўт очдик.

Қўшимча қилиб, деҳқончилик, тўқимачилик, темирчилик, озиқ-овқат саноати ва енгил саноатнинг бир қанча турларини ҳам миллий десак янглишмаймиз. Агарда ҳукуматимиз «Бор, билганингни қил!» деб халқларга эркинлик бериб юборса, ўзбек оғир саноатдан кўра ана шу касбларни равнақ топтирган бўларди.

Шуларга қараганда гоҳо ўйланиб қоласан, киши: балки Ўзбекистонда зўр бериб оғир саноат корхоналари қуриш ва миллий ишчи кадрларни етиштираман, деб чиранишлар ўринсиздир? Чунки миллийлик муқаррар равишда ўз кучини кўрсатиб туради. Лекин қандайдир сунъий йўллар билан миллийликка зид бўлган саноатчиликни қўлламайлик, дейиш ҳам нотўғри. Ҳар ҳолда, миллийликка қаттиқ риоя қилиб, деҳқончилик саноатини, енгил саноатни ривожлантириш, оғир саноат молларини эса, четдан сотиб олиш керакми ёки миллийликка эрк берган ҳолда «номиллий» касбларни ҳам ўзлаштириш керакми, деган мунозарали масала олдимизда кўндаланг бўлиб қолади. Иккала йўналишнинг ўзига хос салбий ва ижобий томонлари бор.

Мақола бизнинг иқтисодиёт ҳақидаги тасаввурларимизни бойитди, эҳтимол, «миллий иқтисодиёт» деган янги тушунча туғилишига туртки бўлиб қолар.

Қудрат ДЎСТМУҲАМЕДОВ,
иқтисод фанлари номзоди.

* * *

Корхонамиз 1989 йилнинг бошидан бери тўла хўжалик ҳисоби шароитида ишламоқда. Бунинг учун икки йилга яқин тайёргарлик кўрилди. Ишдаги эришаётган муваффақиятларимизга қарамай бир қанча камчиликларимиз маълум бўлди ва бўлмоқда. Энг катта муаммомиз ўзаро ички иқтисодий муносабатларни тўғри йўлга қўйиш бўлиб қолмоқда. Оддий бир корхонанинг уч йиллик тажрибаси-ю, эришилган натижа билан катта жумҳуриятнинг иқтисодий мустақилликка ўтиш даврига бир неча ойгина қолганини ўйласак, олдимизда қандай улкан вазифалар турганлиги англаш қийин эмас.

Иқтисодий мустақиллик тўғрисида гап борар экан, асосий вазифалардан бири деб жумҳуриятимизда жойлашган Иттифоқ тасарруфидаги корхоналарни бевосита жумҳурият вазирликларига бўйсундириш деб биламиз (ички хатоларимизни тўғрилашга ҳамма вақт улгурамиз). Бу корхоналар жумҳуриятга мансуб бўлмас экан. уларнинг эшиклари миллий кадрлар учун доимо берк ва миллий ривож тўғрисида ўйлаш хаёлпарастлик бўлади холос. Бу корхоналарни кимнинг ихтиёрида бўлишини жамоа аъзоларига қўйиб бериш керак эмас. Бунинг сабаби бор. Маъмурий раҳбарлар ичида маҳаллий кадрлар ниҳоятда саноқли. Уларнинг ҳам маълум бир қисми эътиқодидан ажралган, ўзининг тор манфаатларини ўйлайдиган кишилардир. Уларнинг маҳкамалар раҳбарлари олдида юз-хотир, деган нарсаларни йиғиштириб қўйиб, маҳаллий манфаатларни кўзлашларига ишониш қийин.

Давлат тили тўғрисидаги қонунни қабул қилиш ва унинг вакиллари бўлмаган кишилар ташкил этган корхоналар шубҳасиз марказ тарафдори бўладилар.

Мутахассислигимиз бўйича кон муҳандиси бўлганлигимиз учун шу соҳани яхшилашга қаратилган бир таклифимиз билан ўртоқлашмоқчимиз. Фикримизча, жумҳуриятда фаолият кўрсатаётган геология, фойдали қазилмаларни қазиб чиқариш ва бойитиш тармоқлари битта вазирликка бўйсунмоғи керак. Ҳозирги услубда геология тармоқлари асосан маъдан қурларини бир бало қилиб, давлатга топширишдан манфаатдордирлар. Унинг арзон кавлаб олиниши ҳеч кимни қизиқтирмайди. Бу эса иқтисодиёт учун кони зарар. Фақат ягона вазирликкина фойдали қазилмалар қидирув ишларининг самарадорлиги, уларни кам ҳаражатлар билан қазиб чиқариш ва бойитиш натижаларидан манфаатдор бўлиши мумкин, Бу нарсалар шубҳасиз, Фарҳод айтгандек, соҳиблик ҳиссини туғдиради.

«Самарқандгеология» бирлашмаси Ғаллаорол геология-қидирув экспедицияси ходимлари номидан:

А. ҲАЙИТОВ,
А. ШОДИЕВ.
жаъми 7 имзо».

ЯХШИ НИЯТ

Бугун бутун мамлакат, шу жумладан жумҳуриятимиз иқтисодиёти ҳам оғир дамларни бошдан кечирмоқда. Айниқса, иқтисодий соҳада бундай аҳвол яққол сезилиб қолмоқда. Аҳолини, кенг жамоатчиликни ўзи тугул, номи ҳам йўқолиб бораётган кундалик эҳтиёж, уй-рўзғор ва саноат буюмларининг тақчиллиги ташвишлантирмоқда. «Нега энди йиллар эмас, атиги бир неча ой муқаддам ҳам пештахталарда чанг босиб ётадиган моллар камайиб кетди?» «Шунчалар ишёқмас бўлиб қолдикми?» Ёки бўлмаса, «Нима, ҳамма нарсани бозор нархларига ўтгунча бир чеккага олиб қўяяпмизми?» сингари саволларни кунда, кунора эшитишга тўғри келмоқда.

Бу каби жумбоқ ва эътирозларга жавоб беришга, очиғи, ожизлик қиласан киши. Аммо нима бўлгандаям, бунга жавоб бериш шарт.

Ана шундай бир шароитда қўлни қўлга бериб, фидокорона меҳнат қилаётган, бозорни халқ истеъмоли моллари билан тўлдириш учун астойдил изланаётган жамоалар, жумҳуриятимизда талайгина. Самарқанддаги шойи тўқиш бирлашмаси шулардан бири саналади. Корхонада маҳсулот ҳажмини ошириш, унинг сифатини янада яхшилаш, таннархини арзонлаштириш борасида талайгина тадбирлар амалга оширилмоқда. Бу борада бирлашма жамоаси, айниқса ёшлар кўпчиликка ибрат кўрсатиб меҳнат қилишмоқда.

Улар орасида ёш тандаловчи, комсомол аъзоси Маҳбуба Сафарова (суратда) ҳам бор. Маҳбубанинг ўров-тайёрлов цехига келиб ишлаётганига кўп бўлгани йўқ. Бироқ қисқа вақт ичида у «Текстима», «СЛ-180», «СВ-180» дастгоҳларини моҳирлик билан бошқаришни ўрганди. Смена топшириғини ортиғи билан бажаришга эришмоқда. Шуниси қувонарлики, у ишлаб чиқараётган маҳсулотлар тармоқ нормасидан анча юқори — юз фоиз аъло баҳога қабул қилинаётир.

— Тақчилликка фақат ҳалол меҳнат билан барҳам бериш мумкин,— дейди Маҳбуба.

Ғ. АЛИЕВ олган сурат.

Хориждан хабарлар

ТЕЛЕТАЙП ЛЕНТАСИДАН

БМТ. (СИТА мухбири Николай Маслов). БМТ Бош котиби Хавьер Перес де Куэльяр Қўшма Штатлар бўйлаб бир ҳафталик сафарда бўлган СССР Олий Кенгаши делегациясини қабул қилди. Совет парламент аъзолари унга мамлакат Олий Кенгашининг жаҳон парламентлари ва жамоатчилигига ядро қуроли синовларини ялпи тўхтатиш тўғрисидаги даъвати битилган мурожаатномани топширдилар.

Х. Перес де Куэльяр мурожаатнома мазмунидан чуқур қониқиш ҳосил қилганлигини айтиб, бу мурожаатнома ядро қуроли синовларини батамом тақиқлаш ва шундан кейин уни йўқ қилиб ташлаш учун курашда муҳим аҳамиятга эга бўлиши мумкинлигини таъкидлади. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, деб таъкидлади Бош котиб, СССР Олий Кенгаши мурожаатномасини қўллаб-қувватлаш учун шошилинч тадбирлар кўради.

БМТ. (СИТА мухбири Михаил Кочетков). СССР Президентлик кенгашининг аъзоси, академик Станислав Шаталин чоршанба куни БМТнинг Нью-Йоркдаги қароргоҳида бўлиб ўтган БМТ Бош Ассамблеяси иккинчи қўмитаси (иқтисодий ва молиявий масалалар қўмитаси)нинг махсус мажлисида «Совет Иттифоқида бозор иқтисодиётига ўтиш» мавзуида нутқ сўзлади. У ҳозир тайёрланаётган ислоҳотнинг асосий жиҳатларини ёритиб берди. Мамлакат бундан буён буйруқбозлик-маъмуриятчилик системаси доирасида ривожланиш мумкин эмаслигини англаб етиш учун зарур бўлган йўлни тўла босиб ўтди, деб таъкидлади Шаталин.

Академикнинг фикрича, унинг гуруҳи ишлаб чиққан «500 кун» дастури мукаммал эмаслиги равшан. Бироқ «ҳозирги пайтда бозор иқтисодиётига олиб борадиган йўлга мос келадиган бошқа йўл йўқ». Бозор иқтисодиётига ўтиш концепцияси янги иттифоқ шартномасининг иқтисодий асоси бўлиб қолиши керак. «Биз сўнгги пайтгача амалда унитар давлат сифатида мавжуд бўлиб келган Совет Иттифоқи энди бундай бўлмайди, деган фикрдан келиб чиқиб иш кўрамиз». Маҳрумликларсиз янги иқтисодий системага ҳеч қачон ўтиб бўлмайди деб таъкидлади Шаталин. У аҳоли барча табақаларини ҳимоя қилиб бўлмайди, балки унинг фақат энг ночор гуруҳлари: пенсионерлар, кўп болали оилалар, талабаларнигина ҳимоя қилиш мумкин деди...

ВАШИНГТОН. (СИТА мухбири Андрей Федяшин). Саудия Арабистонида турган америкалик аскарлар оилаларининг бир гуруҳи АҚШ президенти Бушга мурожаат қилиб Форс кўрфазида ҳарбий ҳужум тадбирларини кўрмасликка қатъий даъват қилдилар.

«Форс кўрфазидаги танглик фақат сиёсий, ҳарбий ёки иқтисодий танглик эмас, — дейилади АҚШ президентига йўлланган мактубда.— Бу оилалар учун ҳам танглликдир. Бутун мамлакатда кўпгина оилалар орасида улар қўллаб-қувватламаётган ҳарбий тадбирда ўз яқинларини йўқотиш хавфи пайдо бўлмоқда». Мактубда АҚШ Президентига ҳужум тадбирларини кўрмаслик ва минтақадаги Америка кучларини «соф мудофаа кучларига» айлантириш мажбуриятини олишга даъват баён этилган.

ВАШИНГТОН. (СИТА мухбири Александр Королев). Жорж Бушнинг АҚШ Президенти лавозимидаги хатти-ҳаракатларини қўллаб-қувватлаш даражаси унинг мана шу лавозимда турган бутун вақт ичида энг паст даражага тушган. «Таймс миррор компани» нашриёт гуруҳининг тадқиқот маркази американликлар ўртасида ўтказган жамоатчилик фикрини сўраб билиш ана шундан далолат бермоқда. Бугун эълон қилинган маълумотларга қараганда, сўралган кишиларнинг фақат 55 фоизи АҚШ бошлиғи ҳаракатларини маъқулламоқда. Бу Ироқнинг Қувайтга ҳарбий бостириб кириши натижасида Форс кўрфазида танглик рўй берган август ойининг бошидагига нисбатан 21 фоиз камдир. Тадқиқот маълумотларига қараганда, Ж. Бушнинг обрўси Президентлик лавозимига сайланиш арафасида ҳам бунчалик паст бўлмаган эди. Ўшанда танқидчилар уни мамлакатга раҳбарлик қилиш учун «заиф» шахс деб ҳисоблаб, Қўшма Штатларнинг собиқ вице-президентига қарши чиққан эдилар.

Ким Ир Сеннинг айтганлари

ТОКИО. (СИТА мухбири Владимир Солнцев). Кореянинг бирлашиши унинг бўлиниб кетганлигига 50 йил тўлишидан аввал, яъни 1995 йилгача амалга оширилиши керак. Японияда чиқадиган «Асахи» рўзномасининг хабар қилишича, Корея меҳнат партияси Марказий Қўмитасининг бош котиби, Корея Халқ Демократик Жумҳурияти президенти Ким Ир Сен сешанба куни Пхеньянда Япония социалистик партияси марказий ижроия қўмитаси раиси Такако Дои билан учрашувда шундай деган. Делегация КХДЖга Корея меҳнат партиясининг нишонланаётган 45 йиллигини байрам қилишда иштирок этиш учун келган. КХДЖ раҳбари шу мақсадда Пхеньянга келган Япониянинг ҳукмрон либерал-демократик партияси бош котиби Итиро Одзава билан ҳам учрашди.

ПОЛЬША. «Бирдамлик» («Солидарность») касаба уюшмалари раиси Л. Валенса (суратда) журналистлар ҳузурида ўз мақсадини тасдиқлаб Польша жумҳурияти Президенти лавозимига ўз номзодини қўйиш ниятида эканлигини билдирди.

«Мен аҳд қилдим ва Польша Жумҳурияти Президенти лавозимига номзодимни қўйишга тайёрлигимни жамоатчилик маъқуллаши учун тақдим этаман. Бу мен учун 1980 йил августида берган қасамёдимни адо этиш бўлади», — деди у ўз сўзининг пировардида.

АП-СИТА телесурати.

РАНГ-БАРАНГ ОЛАМ

ЭНГ БАЛАНД ҒИЛДИРАК

● ИТАЛИЯНИНГ Эмилия шаҳрида жойлашган Оймома боғда жаҳонда энг катта ғилдирак ишлаб турибди. Диаметри 60 метр бўлган бу улкан иншоот ердан 62 метр баландликда айланади. 250 киловатт қувватдаги моторда ишловчи бу ғилдирак ўриндиқларига бир вақтда 265 киши жойлашиши мумкин.

САМИМИЙЛИК ВА ИҚТИСОД

● ЦЮРИХ марказий телефон станцияси хизматчилари ўз мижозларига «салом» деган сўзни айтмайдиган бўлишди. Гап шундаки, маҳаллий иқтисодчиларнинг ҳисоб-китобларига кўра, бир марта саломлашишга тўрт секунд вақт кетса, бир сменада етти минг марта телефонда гаплашилса, бу рақам саккиз соатни ташкил этади. Анъанавий саломлашишдан воз кечилгандан кейин телефон станциясида бир ишчининг ўрни иқтисод қилинди.

ЧИВИН КИМНИ КЎПРОҚ ЧАҚАДИ!

● БУ САВОЛГА Қоҳира дорилфунуни олимлари аниқ жавоб бердилар. Уларнинг фикрича, чивин ҳаммани ҳам чақавермас экан. Бу нарса одамнинг қандай матодан тикилган кийим кийганлигига боғлиқдир. Чивинлар кўпроқ пахта, шойи ва нейлондан кийим кийган кишини «ёқтиради». Бошқа кийимдагилар улардан қўрқмасликлари мумкин.

ОМАДЛИ ПАРАШЮТЧИ

● САККИЗ жойи синган бўлишига қарамай, парашютчи Ҳасан Омеровичнинг омади келди, деса бўлади. Ахир, ўзингиз ўйлаб кўринг-а, 2500 метр баландликдан очилмай қолган парашютда ерга тушиб, тирик қолишнинг ўзи бўладими? Яна шуниси қизиқки, Омерович соғлигини тиклаб олгач, яна ўз севимли спорт тури билан шуғулланяпти. Бу воқеа 15 февраль куни содир бўлганди. — Тайёра осмонга парашютчиларнинг бир гуруҳини олиб чиқди, — ҳикоя қилади Омерович, — улар орасида мен ҳам бор эдим. 2500 метр баландликда спортчилар фигурали акробатик учиш машқини бажарганларидан кейин ерга тушишлари керак эди. Лекин, минг афсуски, бир кишининг парашюти очилмай қолганди. Нега бундай бўлганлигини ўйлашга Омеровичнинг вақти қолмаганди, чунки парашютчилар Ерга секундига 20 метр тезликда тушишаётганди-да!

МАЪНАВИЙ ҚАДРИЯТ

Йўлдош ЖУМАБОЕВ,

Ўзбекистон ССЖда хизмат кўрсатган фан арбоби, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент халқ хўжалиги институтининг фалсафа кафедраси мудири.

1

Ақлан етук, ахлоқан баркамол, маънавий гўзал инсон ва уни шу фазилатларга муносиб руҳда тарбиялаб, вояга етказиш муаммоси асрлар давомида кишилик жамиятининг олий мақсади бўлиб келди ва бугунги жамиятимизни қайта қуриш шароитида ҳам ғоят долзарб масала сифатида қолмоқда.

Инсон — бу энг олий мавжудот. У — табиатнинг тожи ва яратган буюк мўъжизаси, бутун жумлаи жаҳоннинг соҳиби. Айнан табиат инсонни яратиб ўз моҳиятига эришди. Чунки инсон бўлмаганда табиат ўз-ўзича маълум объектив мавжудотлигича қолаверарди. Табиатга маълум гўзаллик бахш этадиган ҳам инсон. Инсон ақл-идроки, ахлоқ-одоби билан жамики мавжудотлардан юксакликда туриши қадим замонлардан ҳозиргача ҳаммани ўйга тортади. Шарқнинг буюк мутафаккирлари ҳам комил ва маърифатли инсон хусусида дурдона асарлар ёзиб қолдирганлар. Афсуски, ҳозирги кунда бу дуру жавоҳирлардан кўпчилигимиз бехабармиз, бебаҳрамиз. Бу ўринда марҳум Шорасул Зунуннинг камтарона хизматларини эсламай бўлмайди. У умрининг охирги йилларида «Оз-оз ўрганиб доно бўлур» (икки китоб, 1977), «Донишмандлар одоб-ахлоқ тўғрисида» (икки китоб, 1986) деган рисолаларини чоп қилдирди. Бу жажжи рисолаларда Арасту (Аристотель), Жолинус (Гален Клавдий), Буқрот (Гиппократ), Суқрот (Сократ), Афлотун (Платон), Батлимус (Птоломей Клавдий), Абул Аъло ал-Маорий, Мутаннаббий, Ҳаддан Луқмон каби ўнлаб донишмандлар ҳақидаги ҳикоят, ривоятлардан, уларнинг сиёсий-ижтимоий, ахлоқий масалаларга билдирган фикрларидан тузилган бўлиб, уларда Саъдий Шерозий, Низомий Ганжавий, Абдураҳмон Жомий, Алишер Навоий, Бобур, Авлоний, Ҳусайн Ҳифзий ва бошқа кўплаб алломаларнинг ёш авлод тарбиясида кенг қўлланиладиган ибратли ўгитлари ҳам ўрин олган. Бу рисолаларнинг нашр этилишида домла бир талай тўсиқларга дуч келганини биламиз. Не бахтки, ошкоралик замонида Шарқ мутафаккирларининг таълим-тарбияга оид маданий мероси ҳақида мурожаат қилиш имкони яратилди. Шу боисдан Ўрта Осиёнинг буюк мутафаккирлари Форобий, Беруний, Ибн Сино, Юсуф хос Хожиб, Аҳмад Югнакий, Алишер Навоийнинг таълим-тарбия ва одоб-ахлоққа оид баъзи фикрларини муштарийлар билан баҳам кўришга эҳтиёж сезамиз.

ЎРТА ОСИЁДА фалсафий, ахлоқий, маърифий тафаккурнинг илк куртаклари халқ оғзаки ижоди — қадимий эртаклар, афсоналар, ривоятлар, достонлар, мақол ва маталларда ўз ифодасини топган. Уларда ёзув пайдо бўлгунга қадар ва кейин ҳам халқ руҳи ва маънавий фаоллиги акс этган. Бизгача етиб келган ёзма ёдгорликлар қолдиқлари далолат бериб турганидек, ўша қадимий замонларда Ўрта Осиёдаги скиф кўчманчилари ва ўтроқ халқлар орасида кўпгина ривоятлар бўлиб, уларнинг асосини Ўрта Осиё халқларининг ватанпарварлик кураши ташкил этган. Бу ривоятларда ватанга ва ҳурриятга бўлган қизғин муҳаббат тараннум этилади; уларда ор-номус, дўстларга ва сафдошларга садоқат каби энг эзгу инсоний туйғулар ўз ифодасини топади. Ўз бурчини адо этиш, душман устидан ғалаба қилиш йўлида қаҳрамонлар ўз жонларидан кечишга, ҳар қандай машаққатларга бардош беришга, севги-муҳаббатдан кечишга, ўз қабиладошларининг орномуси учун то охиригача курашишга шай турадилар. Эпос қаҳрамонларининг асосий ахлоқий белгилари — мардлик ва жасоратдир. Куч ва мардлик қадимий замон кишиларининг энг биринчи ва энг зарур фазилатлари бўлган.

Ўрта Осиё маърифий ва ахлоқий тафаккурида «Қобусномa», «Махван-ул Асрор», «Матла-ул анвор», «Ахлоқи Муҳсиний», «Макоримул ахлоқ», «Туҳфат-ул аброр» каби пандномалар муҳим ўрин тутади. Бу асарларда комил ва маърифатли Инсон сифатлари қайд этилганки, бугунги авлод бу хазинадан ҳам бебаҳрадир.

Ўрта Осиё халқлари фалсафий, ахлоқий, маърифий тафаккури тараққиётида X асрнинг буюк мутафаккири Форобий номи алоҳида ҳурмат билан эъзозланади. Форобий риёзат, тиббиёт, табиёт, фалсафа, сиёсат, ахлоқ, адабиёт, мусиқа каби илмларнинг зукко билимдони бўлган. Шарқда унинг ақл-заковати ва беқиёс истеъдоди ғоят ҳурматланиб, унга муаллими сони — «иккинчи устоз» унвони берилгани бежиз эмас.

ФОРОБИЙ фалсафий-ахлоқий қарашларида Инсон шахсини ғоят улуғлайди. Инсон ўзаро мулоқот ва касб-кор кўникмаларига эга бўлгандагина ўз истаги ва эҳтиёжларини амалга ошира олади, деб таъкидлайди. Инсон ақл-идрок орқали бахтга эришади.

«Бахтга эришишга кўмаклашувчи ихтиёрий ҳаракатлар», — деб ёзади Форобий, — **ажойиб ҳаракатлардир. Ана шу ҳаракатларни юзага келтирувчи ахлоқ ва одатлар — хайрли ишлардир. Хайрли ишлар — уларнинг ўзи томонидан эмас, балки бахтни кўзлаб барқарор этилган яхшиликдир. Бахтга эришишга халал берувчи ҳаракатлар ёмон ёки ярамас ҳаракатлардир. Ана шу ҳаракатларни келтириб чиқарувчи ахлоқ ва одатлар — бу камчиликлар, нуқсонлар ва тубанликлардир».**

Форобийнинг фикрича, билимлар, инсонни хушахлоқ, саховатли ва ақл-идрокли қилади, билимларсиз инсон ўзи кўзлаб яшаётган мақсадга эриша олмайди. «Муносиб инсон» бўлиш учун одамда икки имконият: таълим ва тарбия олиш имконияти бор. Таълим олиш орқали назарий камолотга эришилади; тарбия эса «бу — кишилар билан мулоқотда этик қадр-қимматни ва амалий фаолиятни яратишга олиб борадиган йўлдир».

Ҳокимлар доно устоз, ғамхўр мураббий бўлган оила бошлиғига ўхшашлари лозим. Форобий ҳокимнинг ахлоқий хислатларига ғоят катта аҳамият беради. Ҳоким Форобий айтганидек, жуда ақлзаковатли бўлиши, ҳақиқатни ва ҳақиқат учун курашувчиларни севиши, ёлғонни ва ёлғонга олиб келадиган шарт-шароитларни тагтомири билан йўқотиши лозим, яъни **«...табиатан адолатни ва адолат учун курашувчиларни ҳурматлаши, адолатсизлик ва зулмни ҳамда ана шуларга сабаб бўлувчи кишиларни ёмон кўриши; олим бўлиши, қайсарлик қилмаслиги, адолат хусусида ўзбошимчалик ва инжиқлик қилмаслиги, ҳар қандай адолатсизлик ва тубанлик олдида тамомила собитлик ила иш тутиши: ўзи зарур деб топган нарсанинг рўёбга чиқишида қатъият кўрсатиши ва айни чоғда жасур, мард бўлиши, қўрқув ва журъатсизлик нима эканлигини билмаслиги лозим».**

XI АСРНИНГ ҚОМУСЧИ алломаси Абу Райҳон Беруний ахлоқий қарашларида комил ва маърифатли инсон муаммоси ўзига хос талқинига эга. Беруний саховатликни муҳим ахлоқий мезон деб белгилайди. Одам ҳамма вақт бошқаларнинг бахт-саодати, ҳақида, муайян вазифаларни бажариш зарурлиги ҳақида ўйлаши лозим, чунки «бу кишининг дунёдаги бутун фаолияти давомидаги яшаши (принципи)дир». Беруний мурувватни инсоннинг чинакам ахлоқий хислатларидан бири, деб ҳисоблар эди. Мутафаккирнинг фикрига кўра, мурувватли киши одамларга хайрихоҳ бўлади, у ҳалол ва ҳақгўй, бойлик орттиришга интилмайди, ўз меҳнати билан, деҳқончилик, савдо-сотиқ, ҳунармандчилик ва ҳоказо билан шуғулланиши, барибир, ўз меҳнати билан яшайди». **«Мурувватли эркак (мард),** — деб ёзган эди Беруний, — **ўзидан ва ўз мол-мулкидан бошқа (ҳеч нарсага) эга бўлмайди, мол-мулкнинг кимникига эканлигига (ҳеч ким) шубҳа қилмайди».** Беруний «мулозамат, раҳмдиллик, қатъият, сабр-тоқат ва камтарлик»ни юксак ахлоқий инсоннинг асосий хислатлари деб билар эди. Хуллас, мутафаккир мурувватлик деганда энг аввало инсоннинг ахлоқий камолотини тушунар эди.

Беруний ўз асарларида оғир нуқсонларни — зиқналик, ёлғон-

2

чилик, мунофиқлик, хушомадгўйликни, айниқса, кишиларнинг ўз билимларига, қобилиятлари ва ахлоқий хислатларига мувофиқ бўлмаган юксак мавқени эгаллашга интилишларини қаттиқ қоралайди. Мутафаккир ўзининг машҳур «Ўтган авлодлар обидалари» асарида ўзи яшаган муҳитга, яъни кишилар ўртасида бир-бирига душманлик ва ўзаро нафратни келтириб чиқарувчи пул ва бойлик инсон қадр-қимматини белгиловчи асосий ўлчов бўлган муҳитга ўзининг салбий муносабатини яширмайди.

Берунийнинг таълим беришича, мард одам бўлиш — фақат сўздагина эмас, балки амалда ҳам ҳаққоний бўлиш демакдир. Мутафаккир ошкора қилиш уят бўлган нарсани яшириб ўтиришнинг ҳожати йўқ, деб маслаҳат беради. Мард киши ҳақиқат учун курашиб, ҳеч қандай таъқиб ва хавф-хатарга қарамай, ёлғонга қарши курашиши лозим. У бундай деган эди: «Ёлғондан қочиб, ҳақиқатга амал қиладиган кишигина таҳсин ва мақтовга сазовордир... Ахир, «Ҳақиқат ҳатто сизнинг ўзингизга қарши бўлса ҳам, ҳақиқатни айтинг» дейилган-ку».

КОМИЛ ВА МАЪРИФАТЛИ инсон манзаралари Ибн Сино ахлоқий таълимотида ўзига хос моҳият касб этади. Ибн Сино таълим-тарбия ва ахлоққа оид «Тадбир алманозил» («Турар жойни бошқариш чоралари»), «Рисола фи илм ал-ахлоқ» (Бурч ҳақида рисола»), «Рисола фи тазкият аннафс» (Нафсни покиза тутиш тўғрисида рисола»), «Сиёсат ал-бадан» (Баданни бошқариш»), «Китоб ал-насоб» («Адолат ҳақида китоб») каби кўплаб асарлар яратган.

Ибн Сино ҳам худди Форобий каби яхшилик ва ёмонлик категорияларини ишлаб чиқишга муайян даражада эътибор беради. Бу категорияларни улар этик жиҳатдангина таҳлил этадилар. **«Дунёда мавжуд бўлган жами борлиқ,** — деб ёзган эди Ибн Сино, — **ўз табиатига кўра камолот сари интилади. Камолот сари интилиш эса ўз моҳияти эътиборила яхшиликдир...»**

Ибн Синонинг фикрича, ҳар бир киши мажбурият остида ва ўз нияти туфайли яхшилик қилади. Зарурият юзасидан эмас, балки мажбурият юзасидан қилинган ва ғаразгўй мақсадни кўзламаган яхшиликларгина у мукаммал яхшилик деб билади.

«Яхшилик тушунчасининг ўзи, — дейди Ибн Сино, — **иккита маънога эга: биринчиси — ўз табиатига кўра яхшиликдир, иккинчиси бирор кимса учун қилинган яхшиликдир».**

Ибн Сино ҳам худди Беруний каби ички кучлар воситаси билан эришилган роҳат-лаззатни асосий ва оқилона деб ҳисоблайди. Заиф, тубан ва хасис кишиларда, — деб уқтиради олим, — ташқи кучлар воситаси билан эришиладиган роҳат-лаззат устун туради. Ибн Сино қуйидаги муқоясани келтиради. Агар ички жиҳатдан кучли бўлган киши мавқега, баланд мартабага, ҳурматга эришишга интилса, тубан ва қўрқоқ киши ноз-неъматларини сўраб олади. «Ички кучлари жонсиз бўлган киши, — деб ёзган эди Ибн Сино, — тубан кишидир ва у ҳатто ана шундай кучлари ҳали тўла-тўкис ҳаракатга келмаган болалар каби ички кучларнинг амал қилишини билмайди ҳам».

Олим ўзининг «Қушлар ҳақида рисола» алегориясида, осмондан бахт қидириш бемаъниликдир. Бахт ўз дўстларинг ёнингда яшаган, яъни сен ҳар куни кўришиб турадиган, бирга ишлайдиган ва ўз вақтингни хушчақчақ ўтказадиган дўстларинг бирга яшайдиган жойдадир, деб таъкидлайди. Ибн Сино одамларни бир-бирлари билан дўст-иноқ бўлиб яшашга, пасткашликка олиб келадиган адоватни йўқотишга чақиради. Инсонлар ким бўлишидан қатъи назар, хоҳ давлат арбоби, хоҳ жамиятнинг оддий аъзоси бўлсин, энг яхши ва оқил дўстга эга бўлиши керак. Ибн Сино хитоб қилади: **«Эй, биродарлар! Ҳақиқатни очинглар, бир-бировингиз билан дўст бўлинглар! Ҳар бирингиз ўз биродарингиз учун холис дилингиздаги ниятингизни очиб ташланглар!»**

XI АСРНИНГ БУЮК шоири ва мутафаккири Юсуф хос Ҳожиб «Қутадғу билик» («Саодатга йўлловчи билим») асарида ҳоким билан халқ ўртасидаги ўзаро муносабатлар масаласига алоҳида эътибор беради: «Агар бек эл ҳақида ғамхўрлик қилса», унинг фуқаролари жуда бой кетади. Бордию фуқаролар бойиб кетса, унда бекнинг «ҳамма истаклари рўёбга чиқади». Бошқа бир жойда у ўгирдан тўлароқ мана бундай деб таъкидлайди: «Агар халқ ўз ахлоқини такомиллаштириб борса, бек ҳам ахлоқ-одобда камол топиб боради, борди бек ахлоқ-одобли бўлса, у ўз халқи учун яхшилик қилган бўлади».

Юсуфнинг эътиқодига кўра, ахлоқий камолот — инсоннинг бутун ҳаёт ва фаолиятининг бирламчи асосидир. У, жумладан, бундай деб ёзган эди: **«Кимнинг одоби яхши ва ахлоқи тўғри бўлса, у киши ўз мақсадига етади ва бахт унга кулиб боқади», зеро, «яхши ахлоқ — жамики, яхшиликларнинг заминидир».**

Ўз замонасининг билимдон кишиси бўлмиш Юсуф илмнинг турли соҳаларини жамиятни тараққиёт ва гуллаб-яшнашига олиб келувчи куч деб билиб, уларни эгаллашга даъват этди. У илм-фан ва маърифат ёрдами билан ўз даврининг ахлоқий муҳитини соғломлаштириш мумкинлигини айтган эди. Шоир бундай деб ёзган: ўқув-идрок бир машъал, кўр, нобийнога кўздир, ўлик тан(лар)га жон ва лол тил(лар)га сўздир. Юсуф кишини зулмат ичидаги уйга, билимни эса ана шу уйни нурафшон этувчи машъалага ўхшатади. Мутафаккир билим олишга оқилона ёндашишни маслаҳат беради, чунки **ҳамма яхшиликлар билимдан пайдо бўлади, билим ёрдамида инсоннинг мартабаси ошади, номи машҳур бўлади».**

Кишиларнинг ё ишлари ёҳуд сўзлари уларга баҳо беришда мезон бўлиб хизмат қилиши мумкин. Ана шу муносабат билан мутафаккир одобли кишининг асосий фазилатларидан бири сифатида нутқ маданиятини жуда баланд қўяр эди. Худди шу нутқ маданияти (унинг мазмундорлиги ва нафосати) шахснинг билимдонлик ва ахлоқий етуклик даражасини белгилаб беради.

Шоирнинг фикрича, сермазмун маданий нутқ инсонни улуғлайди. Шу боисдан айтмоқчи бўлган ҳар бир сўз мазмунли, қисқа ва равшан бўлиши, ўйлаб айтилиши керак, акс ҳолда у зарар келтириши мумкин. Мутафаккир бундай дейди: **«Сўзингга эҳтиёт бўл, бошинг кетмасин. Тилингга эҳтиёт бўл, тишинг синмасин».**

Маънодор сўз — донолик аломати, бемаъни маҳмаданагарчилик аҳмоқлик аломатидир. Шу боисдан одам кўп қулоқ солиб, кам гапириши керак.

Юсуф хос Ҳожибнинг фикрича, юксак ахлоқ-одобли кишининг характерли белгиларидан бири — одиллик ва камтарликдир. Киши қанчалик баланд мартабага эришмасин, қанчалик катта бойлик орттирмасин, барибир, камтар бўлиб қолиши лозим. Чунки оддийлик ва камтарлик «одамни безайди» ва уни «оқ кўнгил ва кўркам» қилади. Зеро, дунёда ҳамма нарса: яхши-ёмон ҳам, баланд мартаба ҳам, бойлик ва шон-шуҳрат ҳам ўткинчидир. Агар сен бугун бадавлат бўлсанг, эртага бойликдан маҳрум бўлиб қолишинг мумкин; агар сен бугун шон-шуҳрат топсанг, эртага улар ғойиб бўлиши мумкин. Шундай экан, кеккайма, камтар, сахий, оқ кўнгил бўл.

Юсуф фикрича, ўзини камтарона, мурувватли қилиб тутадиган кишигагина бахт кулиб боқиши мумкин. «Калондимоғ, манманликка берилган, мақтанчоқ кишидан ҳамма юз ўгиради», зеро, бундай

3

ёмон хислатлар яхши одобли кишиларни ўзидан йироқлаштиради.

Ҳақиқий инсон, — дейди Юсуф хос Хожиб, — бўлғуси авлодлар уни юксак ахлоқ-одобли киши деб эслашлари учун, ўзидан кейин яхши ном қолишига ҳамиша ҳаракат қилади.

Сахийлик, очиқ кўнгиллилик, меҳмондўстлик — инсоннинг яхши номини абадийлаштирувчи фазилатлар ана шулардир, чунки «зиқна кишилар теварагида ҳеч ким тўпланмайди». Шу сабабли, — деб таълим беради у, — агар киши обрў-эътиборли бўлишни истаса, унинг «кўнгли очиқ, қиёфаси ва сўзлари яхши ҳамда ёқимли» бўлмоғи лозим.

Юсуфнинг фикрича, болаларни ҳунар ва билимга ўргатиш уларнинг ахлоқ-одобини тарбиялашнинг асосидир. Шунинг учун ҳам отанинг энг биринчи бурчи — ўз боласига зарур билим бериш ва уни ҳунарга ўргатишдир. Мутафаккир болани, у кундалик ҳаётда ахлоқ-одобли бўлиши учун, ўз вазифаларини саришталик билан ўз вақтида бажариши учун, гўдаклигиданоқ тарбияламоғи лозим, деб ўйлайди.

«Ҳибатул-ҳақойиқ» деган машҳур асарида туркона сўз жавоҳирларини тизган Аҳмад Югнакий инсон ҳалоллиги ва ҳақгўйлиги билан гўзалдир, деб таълим беради.

Югнакий одамларни яхши ва ёмон кишиларга бўлар экан, инсон фақат яхши кишилардангина дўст орттирмоғи керак, чунки фақат яхшиларгина чинакам дўстликнинг қадрига етадилар, деб ҳисоблайди. Дўстликка яхши ишлар билан жавоб бермоқ лозим. Фақат яхши ишлар қилибгина яхши натижаларни кутиш мумкин, чунки «...тикан экиб, ҳосилига узум олмайсан», дейди у. Кимнингки дўсти яхши бўлса, демак унинг ўзи ҳам яхши, мабодо у ёмон кишилар билан дўст бўлса, унда, шубҳасиз, унинг ўзи ҳам худди шундай ёмон бўлиб қолади. Шу сабабли, — деб маслаҳат беради мутафаккир, — пухта ўйлаб иш тутинглар ва дўст танлашда хато қилманглар.

Борди-ю, сен бирон киши билан дўст бўлиб қолсанг, уни эҳтиёт қил; майда-чуйда хатолари учун қаттиқ қоралама, зеро, донишманд ҳам хато қилиб қўйиши мумкин: «Агар биргина хато учун ҳам бош олинаверса, дунёда тирик одамзод қолмайди».

Дўстлик қуруқ сўз бўлиб
қолди, ҳақиқат қани?
Минглаб кимса ичидан бирон
ҳақгўйини тополмайсан.
Аксар кишиларнинг иши
сотқинликдан иборат,
Дўстинг агар ҳақгўй бўлса,
буни билиб қўй.
Энди бу дунёда инсонийлик
ноёбдир,
Қайга ғойиб бўлди инсонийлик,
ҳайҳот!

ЗАМОНДОШЛАРИНИНГ хабар беришича, улуғ шоир ва мутафаккир Паҳлавон Маҳмуд (XIII аср охири XIV аср бошлари) кўнгли очиқ, камтар, саховатли, самимий инсон бўлиб, халқ орасида катта обрў-эътибор қозонган.

Паҳлавон Маҳмуднинг айтишича, инсон — юксак камолотдир, лекин у ана шу буюк номга лойиқ бўлиши учун аввало инсоний, юксак ахлоқли бўлиши лозим. Дунёда ҳаёт ўз қонунларини мажбуран ўтказади ва тирик инсон турмушнинг қувончини ҳам, ғам-ғуссасини ҳам кўради, аммо у ҳар қандай шароитда ўзига ақл кучи бериб қўйилганлигини унутмаслиги, ана шу ақл ёрдамида у бошқа кишилар, халқ ва эл билан биргаликда ўз ҳаётини яхшилаб бориши лозимлигини унутмаслиги керак.

Паҳлавон Маҳмуд рубоийларида инсон зеб-зийнати, бойлиги билан эмас, камоллиги ва маърифатлилиги билан кўркамдир деган ғоя илгари сурилган.

Маҳмуд, ношукурлик оламда
ёмон,
Айб-айбу, лек етук одамда
ёмон.
Либос эскиргани айбга
қўшилмас,
Айбдур бўлса гар кўркамда
ёмон.

Мутафаккир ўз ҳаётининг мақсади ва маъносини пул ва бойлик тўплашда деб биладиган ва ҳаётнинг чинакам гўзалликлари ва қувончларидан юз ўгирган феодал юқори табақаларга мансуб айрим кишилар (ҳожалар) устидан очиқдан-очиқ кулади. У бундай деб хитоб қилади:

Эй ҳожа, сен нечун бунча
бехабар,
Хаёлингда кеча-кундуз кумуш,
зар.
Дастмоянг-ку, бу оламда бир
кафан,
Буюрганми сенга кафан, ким
айтар.

АЛИШЕР НАВОИЙ ўз ўтмишдошлари Ал Хоразмий, Форобий, Беруний, Ибн Сино, Низомий, Фирдавсий, Жомий, Ғумий, Рудакий, Саъдий, Умар Ҳайём каби буюк сиймолар қаторидан ўрин олган буюк мутафаккирдир. Навоий асарларининг қаҳрамонлари Искандар, Фарҳод, Шопур, Баҳром, Ширин, Меҳнбону ва бошқалар аввало юксак ахлоқли, фазилатли, комил инсон қиёфасида намоён бўладилар.

Навоий ахлоқий тарбиянинг жуда катта ролини таъкидлаб, кекса авлодлар ёшлар олдида катта бурчли эканликларини эътироф этади ҳамда бу авлодни ёшларга тегишли тарбия ва таълим бериш учун вақтини ҳам, кучини ҳам аямасликка чақиради, чунки, — дейди мутафаккир, — «адаб кичик ёшлиғларни улуғлар дуосиға сазовор этар ва ул дуо баракати била умрдин бархурдор... Улуғларни кўзга улуғ қилур, атворидан халқ улуғлиқ билур... Табиатга инсоният тарийқида андом берур ва мижозға одамийлиқ манзилида ором етқурур».

Навоий инсон ҳуқуқларини, унинг ор-номуси ва қадр-қимматини ҳимоя қилиб чиқди. Инсон, — деб уқтирди Навоий, — табиатнинг энг юксак маҳсули бўлиб, у улкан иззат ва ҳурматга лойиқдир. Шоир ўзининг «Вақфия»сида бундай деб ёзди: **«Бутун осмон ва осмондаги жами нарсалар, бутун ер юзи ва ер юзидаги жами нарсалар, ҳамма денгизлар ва унда мавжуд бўлган ҳамма нарсалар, ҳамма мамлакатлар ва уларда бор бўлган жами неъматлар — бари энг яхши нарсалар инсон учун, унинг бахт-саодати учун яратилган; буларнинг жами — инсонга хизмат қилмоғи керак».**

Навоий, дунёда инсонга қараганда улканроқ камолот йўқ, чунки унга «бебаҳо марварид» — ақл-заковат кучи ҳадя этилганки, унда «сирри-асрорларни ва юксак чўққиларни билиш қобилияти» бўлиб, унинг кўмагида инсон «улуғ зафарлар»ни бажо келтириши лозим, деб ўйлади.

Офарин ишдин қилиб инсон
ғараз,
Они айлаб халқ ичинда
беваз...
Бошиға қўюб ҳидоя тожини,
Қисмати айлаб шараф
меърожини.
Олам ичра андоқ айлаб
нуқтадор,
Ким бўлуб ҳайли малакка
пешво.

Алишер Навоий ҳам яхшилик сарчашмаларини инсонларнинг реал ҳаётидан, уларнинг инсоний фазилатлари, олижаноб ишларидан қидирди. Навоийнинг фикрича, яхшилик ғоялари қонунийлик ва адолат, тинчлик ва озодлик, муҳаббат ва дўстлик, садоқат ва самимийлик, сахийлик ва кенгбағирлик шароитида ўзини кўрсатади. Навоий айтадики, инсоннинг ҳеч қандай бойлиги ва юқори мартабаси унинг ўзини яхши одамман деб аташи учун ҳақ-ҳуқуқ бермайди.

Навоийнинг эътиқодича, яхшилик яхши ишларда гавдаланади, яхши ишлар эса инсон номини абадийлаштирадики, ҳаётнинг мангулиги ҳам ана шунда намоён бўлади. Навоий халқ манфаатларини ўз манфаатларидан юқори қўйиб, кишиларга кўпроқ яхшилик келтирадиган одамларни астойдил қадрлар эди.

Навоийнинг айтишича, нимаики яхшиликка ва бахт-саодатга зид бўлса, шуларнинг ҳаммаси ёмонликдир. Навоий учун ёмонлик, энг аввало, халқнинг осойишта ва бунёдкор ҳаётини бузувчи нарса бўлиб, у муқаррар равишда халқнинг хўрланишига ва ижтимоий офатларга олиб келади. Халққа зўравонлик қилишни у энг улкан ёвузлик деб қоралади ва шу сабабли аввал бошданоқ шоир ўша даврда жуда ҳам авж олиб кетган қон-қардошлар урушлари ва ижтимоий фалокатларга қарши баралла бош кўтариб чиқди. Навоий ана шу ёвузликнинг бутун мудҳиш оқибатларини жонли мисолларда кўрсатиб беради. У ёвузликнинг моҳиятини хунрезлик ва адолатсизлигида, сарой текинхўрларининг шафқатсизлиги ва алдамчилигида, уларнинг хиёнаткорона иш тутишлари ва ғайриинсонийлигида, очкўзлиги ва маккорлигида, ёлғончилиги ва мунофиқлигида, хасислиги ва тошбағирлигида деб билади.

Навоийнинг фикрича, одам энг аввало ҳалол ва ҳақгўй бўлиши лозим. Бу инсоннинг ўз моҳиятидан келиб чиқадиган ахлоқий фазилатлардир. Ушбу хоссалар унинг йўлчи юлдузи бўлмоғи керак, акс ҳолда «ҳар кишиким, тузлуқ эрур пешаси, Кажров эса чарх не андешаси». Шоир айтадики, инсон ким бўлмасин (султон ёки хон, амалдор ёки оддий киши бўладими, барибир) ҳалоллик ва ҳақгўйлик унинг ҳаётининг мазмунини ташкил этиши лозим, чунки муваффақият гарови фақат шулардадир, фақат ана шулар орқалигина бахтга эришиш мумкин.

Навоий саховат ва ҳиммат инсоннинг энг юксак фазилатларидан бири, деб ҳисобларди. Шоир бу ахлоқий хислатлар ҳар бир кишига хосдир, чунки у ўз табиатига кўра яхшилик сари ва муҳтож кишига фойдали бўлиш сари интилади, — дейди. Ана шу фазилатдан маҳрум бўлган кишиларни мутафаккир дурсиз чиғаноққа кўклам фасли ёмғир келтирмайдиган булутга ўхшатади.

«Саховат, — деб ёзган эди Навоий, — **инсоният боғининг бовар шажаридур... Саховат одамиға бадандур ва ҳиммат анга руҳ ва ҳиммат аҳлидин оламда юз минг футу. Ҳимматсиз киши эр сонида эмас, руҳсиз баданда киши тирик эмас».**

Навоий халқнинг расм-русумлари ва миллий одатларини жуда нозик тушунар эди. Шу сабабли инсон хулқ-атвори маданиятининг ҳатто энг оддий масалалари ҳам унинг диққатидан четда қолмади. Шоир ҳазил-ҳузил қилиш пайтида муайян чегарадан чиқмасликни маслаҳат берарди. Чунки бемаза ҳазил одамнинг кўнглига озор бериб, унинг кайфиятини бузиши мумкин. У ҳазил-мутойиба қилиш керак, чунки ҳазил ҳушчақчақлик сабабидир, аммо ҳазил ҳеч маҳал бирон кишининг нафсониятига тегмаслиги ва ҳазилда қўпол гаплар бўлмаслиги, аксинча, ҳазил қизиқ, кишини қойил қолдирадиган бўлиши керак, дер эди.

4

ШУНДАЙ ҚИЛИБ, Ўрта Осиё халқлари, шу жумладан ўзбек халқининг ахлоқий мероси мазмунан бой ва шаклан ғоят ранг-баранг тарихга эга. Алишер Навоийдан кейин ҳам ахлоқий таълимот тўхтаб қолмади. XVI-XX асрлар давомида унга салмоқли ҳисса қўшган буюк алломалар ҳақида ҳам кўп мулоҳазалар баён қилиш мумкин. Турди ва Машраб, Гулханий ва Мунис Хоразмий, Муқимий ва Фурқат, Аҳмад Дониш ва Ҳамза Ҳакимзода, Аваз Ўтар ўғли ва бошқа қатор мутафаккирлар шулар жумласидандир.

Қадимги ахлоқий қадриятларимизни шунчалик қисқа баён этаётиб, унинг ўзига хос баъзи бир хусусиятлари ҳақида алоҳида тўхтаб ўтмаслигимиз мумкин эмас.

Ўтмиш ахлоқий қарашларимизнинг ўзига хос хусусиятларидан бири шундаки, у Афғонистон, Эрон, Озарбайжон, Покистон ва Араб халқлари ахлоқ илми тафаккурининг бир-бирига ўзаро таъсирида шаклланади ва ривожланади. Бунинг, албатта, объектив ва субъектив сабаблари бор, чунки шу минтақада яшаётган халқларнинг маълум тарихий даврларда ягона бир давлат ҳукмронлиги остида яшаганликлари, тарихий тақдирга кўра бир-бирига қўшни бўлиб, дунёқарашлари асосан Ислом дини ғоялари негизида қарор топгани, уларнинг ахлоқ-одобини, урф-одатлари ва анъаналарини шунчалик бир-бирига яқинлаштирганки, кўп ҳолларда бу халқларнинг бирини иккинчисидан, тили орқали бўлмаса, бошқача ажратиш анча мушкул.

50-йилларнинг охири ва 60-йилларнинг бошидан халқимизнинг бой ва кўп қиррали маданий меросини ўрганиш, илмий тадқиқ қилиш йўлида қизғин ишлар бошланди. Ҳозирги кунда жумҳуриятимиз олимларининг бу соҳада шу даврлар мобайнида олиб борган улкан ва ғоят саховатли хизматларини алоҳида таъкидлаб ўтмоқ зарур. Шу кунда биз Шарқ халқлари, шу жумладан, ўзбек халқининг ахлоқий меросини тараннум этувчи ўнлаб ғоят муҳим илмий тадқиқотлар ва юзлаб рисолаларнинг яратилганлиги, ахлоқ илми мутахассислиги бўйича кўп сонли ёш истеъдодли олимларнинг тайёрланиб вояга етганлигини алоҳида қайд этиб ўтишимиз керак.

Мана йигирма йиллар бўлдики, қисман бўлса-да, жумҳуриятимиздаги мактабларда, ўрта махсус ва олий ўқув юртларида ахлоқ илми фани махсус ўқитилмоқда; радио эшиттиришлар ва телекўрсатувлар олиб борилмоқда, ахлоқ мавзуида мақолалар босилмоқда. Лекин ўтказилаётган бу тадбирларни ахлоқий меросимизни ҳар томонлама кенг тарғиб этиш унинг ранг-баранг ва мазмундор сарчашмаларидан халқимизни тўла баҳраманд қилиш етарли даражада деб бўлмайди. Бу соҳада ҳал қилинишини орзиқиб кутаётган кўпгина муҳим муаммолар мавжуд.

Биринчи навбатда, шубҳасиз ахлоқий меросни чуқур биладиган, илмий нуқтаи назардан мутахассислардек мутолаа қила оладиган малакали кадрлар етказиш масаласини ҳал қилиш ниҳоятда зарур. Афсус ҳалигача, на ЎзССЖ Фанлар академиясига қарашли Фалсафа ва ҳуқуқшунослик институтида, на Тошкент Давлат дорилфунунида, ёки бошқа олий ўқув юртларининг биронтасида ҳам ахлоқ илм мутахассислиги бўйича докторлик ва номзодлик диссертацияларини ҳимоя қилиш бўйича махсус кенгаш тузилмаган. Бу масаланинг ҳал қилиниши ўз навбатида ўрта махсус ва олий ўқув юртларини ахлоқ илми-фанидан юқори малакали ўқитувчи кадрлар билан таъминлашдек муҳим муаммони ечиб беради.

Назаримда, халқимизнинг узоқ тарихга эга ва мазмунли бой ахлоқий мероси бўйича чоп этилаётган илмий ва оммабоп асарларни на сон ва на сифат жиҳатдан етарли деб бўлмайди.

Жумҳуриятимизнинг ҳар йилги нашриёт режаларида бу мавзуга етарли эътибор берилса, мақсадга мувофиқ бўларди.

Жумҳурият Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигига ҳам айтадиган гапимиз бор. Ўрта ва олий ўқув юртларида ахлоқ илмини ўқитиш ҳақида махсус буйруқ эълон қилинишига қарамасдан, бу масалага ўқув юртларида масъулиятсизлик билан қаралмоқда, баъзиларида асосий, баъзиларида факультатив фан сифатида ўқитилаётган бўлса, баъзи бир институтларда мутлақо ўқитилмаётир. Унинг бажарилишини қатъи назорат остига олиш пайти етиб келган бўлса керак.

Шундай қилиб юқорида қайд қилинган долзарб муаммоларнинг ҳал этилиши ахлоқий меросимизни ҳар томонлама чуқур ўрганиш ва жумҳуриятимиз меҳнаткаш оммаси ўртасида уни кенг тарғиб қилиш ҳамда ёшларни тарбиялашда бу бебаҳо хазинамиз дурдоналаридан тўла ва самарали фойдаланиш зарур эканини замон тақозо этмоқда.

«КАМАЛАК»

ДАМ ОЛИШ САҲИФАСИ

Қардошлар мушоираси

Омон МАТЖОН

Келин билан куёвга энг оддий табрик

Яратган ҳақ бугун сизни
Катта йўлга чиқарди,
Номингизни бирга қўшиб,
Юртга-элга чиқарди.
Меҳмон эмас, биз умидмиз
Бу дунёнинг уйида,
Шундан бирмиз ва бирга-
миз
Кўпдами ё кўйида...
Куёвжонга аввал айтсам
Битта юрак тажриба,
Яъни, ёшга, кексагам
Доим керак тажриба.
Йигит киши шўх бўлади,
Энди сал-пал қўйсан,
Рўзғор — вазмин оқар
дарё,
Бир култ ичсанг тўясан,
Ўйин-кулги, дўст-ёр —
керак,
Лекин бўлсин режали.
Ҳар қадамда уйинг учун
Бир не турсин тежалиб.
Уён-бўён қарашлар ҳам
Қолсин энди тунга,
Қайда бўлсанг шошилиб
тур
Сенга интиқ уйга.
Аёл — ҳаёт дарахтининг
Нозик-нафис гулидир.
Севиб асра, бағри уннинг
Умр бўлиға тўлидир.
Донишмандлар «Баъзи аёл
Эрдан мард!» деб айтган-
дир.
Сал илтифот қилсанг унга
Сим-сим бўлиб қайтгандир.

Лекин турмуш бир-бировга
Гул тутишмас ҳар куни.
Бору йўқни не тўлдирар —
Юракларнинг ёлқини!
Яхши ўғил отасининг
Давлатига боқмас кўз,
Шоҳнинг ўғли Фарҳод каби
Тоғдан ўзи излар сув.
Кибру ҳаво юрт бездирар,
Тийгил ҳулқу феълингни,
Ақлу ҳушинг, ишинг билан
Ғурурли эт элингни.
Келин бола, хуш, сенгам
Айтар жиндай сўзим бор:
Бу масканда энди сенинг
Ўз боқий юлдузинг бор!
Шу уйга, шу хонадонга
Боғлиқ бўлган ҳар вақо
Тахти бўлсин толеингнинг
Гард тегмасин мутлақо.
Бунда меҳнат, иффат, саҳо
Қайнаб турсин шарафлаб,
Кўзинг каби кулиб турсин
Пешонангдек ярқираб.
Энди турмуш гапларига
Чизиқ тортай, чекинай,
Энди азал сирларига, —
Шеърга, торга бекинай.
Нима гапдир ўзи асли
Бир ёстиқда бўлиш қўймоқ?!
Икки юрак осмонига —
Бу — икки қуёш қўймоқ!
Мақсад — рангин тушин-
гиздан
Туғилсин ой ва кунлар,
Муҳаббатни асрагувчи
Янги Лайли-Мажнунлар!

Ромиз РАВШАН,
(Озарбайжон)

Қарилик

Ёлғизлик бошланар бундан бу ёғи,
қочиб қутулмассан, отам боласи.
Ойлар, йилларини тугсанг бўйнингга,
Сойларни, чўлларни тутсанг бўйнингга,
ўлчаб етолмассан, отам боласи.
Энди кўплар билан орам совиган,
кўплар омадимга севинмас энди.
23 ёшимда мени севганлар,
33 ёшимда севолмас энди.
Мен ахир на Чўлман,
на Кўл,
на Кўча,
Ахир, ҳаммаининг бўла олмайман.
Мени севганлар деб ўла-ўлгунча
23 ёшимда қола олмайман.
Қанчалик сўзлар бор сўзимда жасур,
энди чақирмоққа нафасим етмас.
Энди бу дунёда ўзимдан жасур
шеърларин ёзмоққа ҳавасим етмас,
Иигнни бас қилди, тинди шеърим ҳам,
қарийди мисралар, сўзлар мен билан.
Дўстлар ёшлигича қолар шеъримда,
қаримоқ истамас дўстлар мен билан.
Илоҳим, қарилик шундай экан-да,
дўстлардан жимгина узилар одам.
Умр лойқаланган сувдай экан-да,
озайган сув каби тозарар одам.
Ичиму ташимнинг занги ювилар,
сатрлар кўкарар бу оқ вароқда.
Узоқдир юракда кўлнинг ораси,
Хайрият, ўлмадим шу оралиқда.
Сўзлар юрагимдан кўлимга етди,
бироз сарғайди ва сўлди, на илож.
Бироз жасурлиги, шўхлиги йитди,
гина қилмасликни, йўл-да, на илож.
Энди болта кесмас ақлим кесгани,
тириклик тотини биламан энди.
Бу кўҳна дунёда ҳар нафасимни
дарахтдан мевадай тераман энди.
Сўнг нафас дунёда ҳар недан ширин,
шу ёшим ҳам қарийди, улар, биламан.
Сўздан қон иси келган шоирнинг
оғзидан сут ҳиди келар, биламан
Бу дунё бир қайнар қозондир, илло
сўндирмас ўтини на қор, на ёмғир.
Бу дунёдан кечиш осондир, аммо
дунёла чиқишиб яшамоқ оғир...

Андрей ДЕМЕНТЬЕВ,
(РСФСР)

ШОПЕННИНГ ИЛТИЖОСИ

Кўкда юлдузлар қойим,
Тун қўйнида бир фарёд.
Шафқат айла, худойим,
Муҳаббатдан қил озод.
Бизнинг тунги эртаклар
Интиҳога етмоқда.
Қутқар мени муқаррар
Айрилиқдан, қийноқдан.
Садалар тагида жим
Айру кетармиз абад.
Раҳм қилгил, худойим.
Дил ўтин сўндир фақат.

Майли: тўзса ҳаётим,
Ёнган қалб бўлса барбод.
Ўртанмасин ўй-ёдим —
Мозийдан айла озод.
Илоҳий шод хаёлдан,
Кўз ёшлардан қутқаргил.
Танҳо дилбар аёлдан
Халос айла,
Шафқат қил...

Озарбайжон ва рус тилларидан Карим БАҲРИЕВ таржималари.

Болаларимизнинг севимли ёзувчиси Ҳаким Назирни таништириб ўтишга ҳожат бўлмаса керак. У ўзининг китоблари билан ёш китобхонларга манзур бўлган адиблардан. Шу кунларда севимли ёзувчимиз 75 ёшга тўлдилар. Ана шу муносабат билан жойларда ёзувчи билан учрашувлар, китобхонлар конференциялари бўлиб ўтмоқда.

СУРАТДА: ёзувчи Ҳаким Назир ёш мухлислари даврасида.

Сурат муаллифи Р. АЛЬБЕКОВ.

Футбол янгиликлари

ОЛИЙ ЛИГА командалари ўртасида кумуш ва бронза медалларига даъвогарлар баҳси қизғин тусга кирди. Даъвогарлар кўп: Олтин медаль киевлик динамочиларга насиб этди. Қолган совринлар эса москваликлар ўртасида тақсимланиши сир эмас. «Спартак», «Динамо», «Торпедо» ё МАСК... Лекин ҳозирдан бирон нарса деб айтиш қийин. Чунки ўтган куни бўлиб ўтган «Торпедо» — «Динамо» (М) командалари ўртасидаги ўйин бунга мисол бўла олади. Гарчи, мезбонлар 3:1 ҳисобида ғалаба қозонган бўлсалар-да, динамочилар рақибларидан эмас, балки мусобақа ҳаками тажрибали А. Спиридиндан кўпроқ норози бўлишди. Лекин бундай ҳал қилувчи учрашувнинг тақдири кўпинча биргина ҳакамга боғлиқ бўлмайди. Муҳими, ўйинчиларнинг майдонда қандай ҳаракат қилишларида! А. Спиринни «Динамо» командаси аъзолари ҳам, минг-минглаб мухлислар ҳам муҳокама қилишлари қийин. Унинг қанчалик ҳақ, ё ноҳақ эканлигини матчга ташриф буюрган инспектор, қолаверса, Футбол Ҳакамлари Уюшмаси аъзолари аниқлашади...

Динамочиларнинг бу мағлубияти бир томондан медаль учун бўлган ягона умидларини сўндирса, иккинчи томондан эса бўлғуси сафар олдидан (улар бугун Англияда «Астан Вилла» клуби билан ўртоқлик учрашуви ўтказишади) ўтказадиган ўйинларига ҳам салбий таъсир кўрсатди.

* * *

ИТАЛИЯ терма командаси бош тренери Адзелио Вичини Европа чемпионатининг саралаш ўйинларида иштирок этадиган футболчилар рўйхатини эълон қилди. Улар қуйидагилар:

Таккони («Ювентус») ва Зенга («Интер») — дарвозабонлар, Барези («Милан»), Бергоми («Интер»), Де Агостини («Ювентус»), Феррара («Наполи»), Ферри («Интер»), Франкини («Наполи») — ҳимоячилар, Берти («Интер»), Криппа («Наполи»), Де Наполи («Наполи»), Донадони («Милан»), Жаннини («Рома»), Манчини («Сампдория»), Марокки («Ювентус») — ярим ҳимоячилар, Бажо («Ювентус»), Скилачи («Ювентус»), Серена («Интер») — ҳужумчилар.

17 октябрь чоршанба куни Будапештда Венгрия терма командаси билан бўладиган ўйинга италияликлар жуда пухта тайёргарлик кўришяпти.

3 ноябрь куни эса Римда Совет терма командаси билан янада масъулиятлироқ учрашув бўлади. Лекин бизнинг тренерларимиз ҳозирча саралаш матчларида қатнашадиган ўйинчилар рўйхатини узил-кесил ҳал этишганлари йўқ.

Замонавий латифалар

ТАЖРИБА АЛМАШИШДИ

Хориждан келган тадбиркор кишилар корхонани айланиб юриб, ўзлари учун кутилмаган воқеаларга рўпара бўлишди. Бир тарафда чекишга танаффус, иккинчи бир хонада ишлаб чиқариш мажлиси борарди. Яна бир зални тўлдириб касаба уюшмаси мажлиси ўтаяпти. Меҳмонлар бошлиғи йигитларидан бирига буюрди:

— Дарҳол видеога суратга ол.

Корхона ишчиларидан бири ҳайрон бўлди:

— Бунинг сизларга нима қизиғи бор?

— Омборларимизни, пештахталаримизни тайёр моллар босиб кетди. Ишлаб чиқаришни камайтириш йўлларини сизлардан ўргансак бўларкан, — жавоб қилди хорижлик.

ҚОРОВУЛ ИШДАН БЎШАДИ

Меҳнат таътилидан қайтган дўкон қоровулини ишдан бўшаш ҳақидаги буйруқ кутарди.

— Нега? — таажжубга тушди қоровул.

— Нега бўларди, — зарда қилди мудир. — Итни боғлаб қўйсанг, икки соат турмайди. Қўриқлайдиган молнинг ўзи қолмади-ю!

«КОМСОМОЛЬКА» МЕҲМОНИ

«Комсомольская правда» ўзининг 1983 йил октябрдаги сонларидан бирида Тошкентда ташкил этилган «Резонанс» қўшиқлар театрининг таниқли ёш хонандаси Нодира Зияхонова ҳақида ҳикоя қилганди. Ўшанда Нодира рўзномамизнинг Ўрта Осиё жумҳуриятлари бўйлаб тарғибот юришида қатнашган эди. Мана энди Москвада бўлиб, бизнинг анъанавий «пайшанба»мизда ўтирибди. Нодира айтадиган кўпгина қўшиқларининг куйини ўзи тўқиган.

«Бор эканда, йўқ экан» ҳужжатли фильми (ЦСДФ) прокатга топширилиш арафасида. «Комсомолька» журналистларига уни фильмни яратувчилар — сценария муаллифи, танқидчи Михаил Швидкой ва режиссёр Елена Шаталина таништирдилар. Фильм мусаввир ва ҳокимият мавзусидадир. Фильм марказида аксилшўро ташвиқоти учун деган модда билан 1966 йилда ҳукм қилинган биринчи шўро ёзувчи — диссидентлари А. Синявский ва Ю. Даниеллар тақдири ётади. Ўтган йўлни қайта босиб ўтиш мумкинми, деб савол беришади фильм муаллифлари.

(«Комсомольская правда» рўзномаси. 12 октябрь 1990 йил).

Ҳамза номидаги жумҳурият давлат мукофотига номзодлар

Матёқуб ҚЎШЖОНОВ,
ЎзФА мухбир аъзоси.

Тақдирлашга муносиб хотиранома

Хотиранома жанрида асар яратиш минг йиллик ўзбек адабиётининг қимматли анъаналаридан биридир. Ўзбек совет адабиётининг биринчи босқичларида бу жанрда асар яратилганлигини кўрмаймиз. Бу жанрнинг қайта туғилиши ўзбек адабиётининг урушдан кейинги давр тараққиёти билан боғлиқ. Бугун хотиранома жанри кенгроқ кўламда ва ҳар хил шаклларда адабий ҳаётга кириб келди. Шулар ичида Носир Фозиловнинг «Устозлар даврасида» номли асари ўзига хос ўрин эгаллайди.

Номидан кўриниб турибдики, китобга киритилган манбалар баъзи хотираномаларда учрагандек фақат муаллифнинг маълум бир даврларда фақат ўз бошидан кечирган воқеалар мажмуасидан иборат эмас. У ўзи билан у ё бу даражада мулоқотда бўлган адибларнинг ўзига хос портретларини яратади. Уларни том маънодаги портрет деб айтиш ҳам қийин. Муаллиф ҳақли равишда санъаткор адибларнинг ҳаёти ва ижодига тегишли нуқталардан асосан ўзи гувоҳ бўлган жойларни, воқеаларни қаламга олади.

Муаллиф хотиранома икки ақидага амал қилади. Улардан бири шуки, муаллиф улуғ ижодкорларга хос характерли хусусиятларни, уларнинг ижодига тегишли ўзига хосликларни доим назарда тутади. Ойбек шахсига хос кенглик, улуғворлик, вазмин ва жўшқинлик адиб билан Собит Муқонов ораларидаги муносабатда ёки худди шу хилдаги хусусиятлар Собит Муқоновнинг Ойбекка бўлган муносабатларида очиб берилади. Бу икки адибнинг шахси ва ҳаётига хос хусусиятлар характерли деталларда кўрсатилади. Баъзи ўринларда бу адибларнинг ҳаётига тегишли маълумотлар фақат уларнинг ижод йўналишлари орқали эмас, балки кўпроқ шахсий ҳаётларига тегишли лавҳаларда ҳам очиб берилади. Абдулла Қаҳҳор ҳаётига тегишли арзимас кўринадиган лавҳалар Носир Фозилов қалами орқали ёзувчининг ҳаётга қараш принципларини кўрсатадиган манба сифатида кўзга ташланади. Шайхзода, Миртемир ҳаётларига тегишли қатор лавҳалар ҳам шу йўналишда ифодаланади.

«Устозлар даврасида» муаллифнинг ўзига хос яна бир принципи бор. Бу воқеликни маънодор ва ўқимишли қилиб акс эттиришдир. Бунинг учун адиб тасвирланаётган воқеани ўқувчи кўз олдида жонли гавдалантириш учун ҳаракат қилади. Ойбекнинг тоғ этагида ҳар хил ҳажмдаги ярими сувга ботган тошларни сурув қўйларга ўхшатиши ва бу образли ифода Муқоновга ёқиб тушиши шу ондаёқ ҳозиржавоблик билан улардан бирини Ойбекка ҳадя қилиши, кейинчалик унга Ойбек номини ёздириши сингари эпизодлар фақат ижодкорлар мулоқотида юз бериши мумкин. Икки адиб орасидаги бўлиб ўтган воқеани шу тарзда маънодор ва жилвадор қилиб бериш учун муаллифнинг ўзи ҳам истеъдод эгаси бўлиши керак. Адиблар ҳаётидан олинган баъзи ҳаётий ашёлар Носир Фозилов қалами орқали алоҳида маънодор асар даражасига кўтарилади. Собит Муқонов уйида сақланаётган Айиқ териси билан боғлиқ Дўнан ва Қалдирғочлар драмаси ўзига хос жозибадор асар сифатида кўзга ташланади.

Хотиранома марказида Ойбек билан Муқонов туради. Китобнинг энг маънодор қисмлари ҳам шу икки адибга тегишлидир. Асарда Ойбек бошига тушган кулфатлар, шу муносабатлар билан танқидчилик йўл қўйган хатолар, дидсизликларга муносабат билдирилади. Адибни миллатчиликда айблаган танқидчи билан унинг орасидаги муносабат тасвирида Ойбекнинг улуғворлиги жозибали қайд қилинади.

Носир Фозиловнинг хотиранамаси аниқ ижодий режа асосида бир ўтирганда ёзилган асар эмас. Адибнинг ўз сўзлари билан айтганда улар қарийб 30 йиллик ижод маҳсулидир. Назаримда адиб ва шоирларга тегишли воқеа ва ҳодисалар уни доим банд қилган ва пишиб етилган пайтларда қоғозга туширилиб вақтли матбуот саҳифаларида эълон қилинган. Ва ниҳоят, вақтлар ўтиши билан бир жилдга йиғилган асар шаклига келтирилган. Ишончимиз комилки бу иш яна давом қилади.

Асар «Устозлар даврасида» деб аталса ҳам унда муаллифнинг тенгдошлари — Одил Ёқубов, С. Зуннуновалар ҳақида ҳам жонли лавҳалар берилган. Хусусан муаллиф билан бир вақтда ўқиган ва ўша даврлардаёқ ўз асарлари билан эл назарига тушган Саида Зуннунованинг адабиёт майдонига кириб келиши ҳақидаги лавҳалар китобхон учун қизиқарлидир. Хотиранамада устоз адиблар тенгдош ижодкорлар ҳаётига тегишли материаллардан ташқари «Қуш қаноти билан» бағишлов қиссаси ҳам киритилган. Қисса атоқли адабиётшунос Тўхтасин Жалолов қисматини акс эттиради.

Қисса хусусан бугун ўзига хос маънони ифода этади. Шахсга сиғиниш даврида инсоннинг қадрсизланиши, арзимаган сабаблар билан оёқ ости бўлиб қолиши ўз ифодасини топади. Кўраяпсизки маъно жиҳатдан қисса улуғ адибларга бағишланган материалдан бир оз узоқда бўлиб кўринади. Бироқ инсоний хислатларни улуғлаш маъносида бу бағишлов ҳам асл хотиралар билан бир қаторда туради.

Носир Фозиловнинг адабиёт олдидаги хизмати фақат «Устозлар даврасида»нгина иборат эмас. У бутун ҳаётини адабиётга бағишлаган меҳнаткаш қаламкашдир. Носир Фозилов — талабчан ва синчков муҳаррир. У 60-дан ортиқ китоблар яратиб китобхонлар меҳрини қозонган адибдир. Айни чоғда Носир Фозилов истеъдодли таржимон ҳамдир. У ҳали САГУнинг 1-курсида ўқиб юрган пайтларидаёқ ўз таржимонлик маҳоратини машҳур қозоқ адиби Собит Муқоновнинг «Ҳаёт мактаби» қиссасини ўзбекчага ўгиришда синаб кўрди. Мана орадан ўттиз йил ўтган бўлишига қарамай Носир Фозилов икки халқ адабиётини бир-бирига таржима асарлари орқали яқинлаштиришда жонбозлик кўрсатиб келмоқда. Ўзбек китобхонлари Носир Фозилов таржимасида қозоқ адибларининг асарларини ўзбекчага, ўзбек адибларининг асарларини қозоқчага таржима қилиши орқали икки буюк халқнинг адабиётини мустаҳкамлашга катта ҳисса қўшиб келмоқда. Шу билан баробар у ёш қаламкашлар дўсти ва маслаҳатчиси ҳамдир.

Носир Фозилов адабиётнинг қайси бир соҳасида хизмат қилиб, қайси бир жанрида ижод қилмасин, унинг фаолиятида бош мезон дўстлик — адабиётларнинг у орқали халқларни бир-бирига боғлаш ва яқинлаштиришдир.

Ижоди ҳақида гап кетгудек бўлса у қуйидаги фикрни қайд қилади: «Айниқса бу мавзу мен учун жуда қадрдон. 1953 йилдан бери ҳикоялар, қиссалар ёзаман, қардош халқлар адабиётидан таржималар қиламан. Ҳозиргача 60 дан ортиқ китобларим чоп этилди. Шу китобларнинг ҳаммасида мурод ҳам, бош мавзу ҳам фақат қардошлик, дўстлик, биродарлик, ҳамкорлик туйғуларини мадҳ этиш — бош мақсадим бўлиб келган».

Бу сўзларда муболаға йўқ! Узоқ йиллар давомидаги ижод маҳсули бўлмиш ўзбек ва қозоқ адибларининг портретларини яратишга бағишланган Носир Фозиловнинг «Устозлар даврасида» хотиранамасини Ҳамза мукофотига лойиқ деб ҳисоблайман.

САЁҲАТ НИҲОЯСИГА ЕТДИ

Гулистон ва Янгиер шаҳар саёҳат ва экскурсиялар бюросининг ходимлари биргалашиб янги саёҳат йўлларини ишлаб чиқишди. Улуғ Ватан уруши ветеранларининг гуруҳи уруш бўлган муқаддас ерларга қилинган саёҳатдан қайтиб келди. Улар РСФСР, Украина ва Белоруссиянинг шаҳар ҳамда қишлоқларида бўлдилар.

Амир Темурга ёдгорлик лавҳаси ўрнатилди

Улуғ бобокалонимиз, машҳур саркарда Амир Темур Кўрагоний шахси бутун жаҳон халқларида азалдан катта қизиқиш уйғотиб келади. Биз эса узоқ йиллар давомида бобомиз таваллуд топган жойни зиёрат қилишни ҳам эсимизга келтирмадик.

Кейинги йилларда юз бераётган ижтимоий жараёнлар туфайли халқимизда ўз тарихига нисбатан ҳурмат пайдо бўла бошлади. Ниҳоят билдики, ўз тарихини, ота-боболарини унутмаган халқгина тараққий этиб, обрў-эътибор қозонади.

Яқинда улуғ ва савобли ишга қўл урилди. Яккабоғ ноҳиясидаги эски Хўжаилғор қишлоғида жойлашган булоқ ёнида Амир Темур хотирасига ёдгорлик лавҳаси ўрнатилди. Қарши Давлат педагогика олий билимгоҳининг ўқитувчиси, техника фанлари доктори, профессор Самад Шойқулов, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси вилоят бўлими ходими, шоир Амир Худойбердиев, меҳнат инвалиди Қаҳрамон Мавлонов, «Эскианҳорканалқурилиш» тресты Яккабоғ механизациялашган кўчма колоннаси экскаваторчиси Очил Султоновлар бу хайрли ишнинг ташкилотчилари бўлишди.

— Японияидан, Ҳиндистондан сайёҳлар келиб, шу булоқни зиёрат қилиб кетишди, — дейди совуқбулоқлик Улуғ Ватан уруши қатнашчиси Очил Тўраев. — Улар шундай бир улуғ жойда бобомизни эслатувчи бирон бир ёдгорлик ўрнатилмаганлигидан ниҳоятда афсусланиб қайтдилар. Аммо, биз яккабоғликлар шу пайтгача бунга парво қилмай келдик. Хайриятки, ота-боболар хотирасига ҳурмати баланд, эзгу ниятли кишилар бор экан. Ўшалар туфайли...

— Бу албатта бошланиши, — дейди шоир Амир Худойбердиев. — Кейинчалик мана шу ердан катта боғ учун жой ажратилишига эришмоқчимиз. Бу ерда бобомиз Амир Темурнинг ҳайкалини кўриш орзумиз бор. Аммо, бунинг учун бизга кичик бир маблағ йўқ. Шунинг учун Амир Темур хотирасини очамиз ва тушган маблағни бобомиз номи билан аталувчи зиёратгоҳ барпо этишга сарфлаймиз.

Сайфулла ИКРОМ.
Қашқадарё вилояти.

ТВ

14 ОКТЯБРЬ — ЯКШАНБА

● ЎзТВ I

8.00 «Ҳафтанома» (такрор). 9.00 «Кавказ асираси». Бадиий фильм («Мосфильм»). 10.25 Таэквандо бўйича халқаро турнир. 11.10 Тўра Мирзо. «Муҳаббатга ўқ теккан кун». А. Мажидий номидаги Каттақўрғон шаҳар ўзбек Давлат драма театрининг спектакли. 12.25 «Қўшиғим, жон қўшиғим». 13.10 Алифбо сабоқлари» (такрор.).

* * *

18.00 Кўрсатувлар тартиби. 18.05 «Ахборот». 18.10 «Лайлаклар парвози». Бадиий телелавҳа. 18.30 «Айтсам — тилим, айтмасам — дилим...». Давлат тили муаммолари. 19.00 «Паркент боғларида». 19.30 «Ахборот» (рус тилида). 19.45 «Саховат». «Наврўз» жамғармаси. 20.30 «Ахборот». 20.35 «Ҳофиз сулоласи». Бадиий-мусиқий лавҳа. 21.15 «Ахборот». 21.20 «Мухлислар сим қоққанда...». 21.30 Москва. «Вақт». 22.00 «Ҳаёт қувончлари...». Пахтакорлар билан учрашувлар. 23.00 «Ахборот». 23.05 «Инсон ўзинг». Лавҳалардан қўшиқларга. 24.00 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

● ЎзТВ II
ДУШАНБЕ КЎРСАТАДИ:

18.00 Кўрсатувлар тартиби. 18.05 «Сен ҳеч қачон киролмайдиган ўрмон». Телевизион бадиий фильм (рус тилида). 19.10 Бизнинг хазинамиздан. «Бун жуи мулиен...». 20.30 «Ҳафта». Информацион кўрсатув. 21.00 «Гулчин». Концерт. 21.30 Москва. «Вақт». 22.00 «Бо Тожикистон зиндаем». 23.30 «Телетомошабин ҳамроҳи».

● МТ I

8.30 Ритмик гимнастика. 9.00 «Спортлото» тиражи. 9.15 «Эрта саҳарлаб». Болалар учун кўрсатув. 10.15 «Ватан хизматида». 11.15 Тонгги дам олиш программаси «Реклама-90» ҳузурида меҳмонда. 11.45 «Дунё бўйлаб». Альманах. 12.45 «Здоровье». 13.30 Эртаклар ва саргузаштлар оламида. «Домовенокнинг саргузаштлари». Мультфильм. 14.40 «Ер — она масканимиз». Фотоконкурс. 14.45 «Педагогика ҳамма учун». 15.45 «АРС» «Олимпия»га таклиф этади. 16.30 «Қишлоқ янгиликлари». Панорама. 17.45 «Марафон-15». 19.15 «Тақдир белгилари». Ҳужжатли фильм.

Якшанба кинозали

19.30 «Калле ва Бука». Мультфильм. 19.55 МТ экранида биринчи марта. «Оддий кўз билан». Бадиий фильм (АҚШ). 21.30 «Вақт». 22.00 Оддий ва мангулик ҳақида. 22.15 «П. И. Чайковский. 100 та романс». 22.30 «Маппет-шоу». Кўп серияли телевизион қўғирчоқ фильм-концерт премьераси. 3 ва 4-сериялар (Буюк Британия). 23.20 «Жанна д,Арк учун квота», Гамбург—Москва хотин-қизлар халқаро фестивали ҳақида.

● МТ II

8.30 Зарядкага сафланинг! 8.50 Мультфильмлар: «Етти ака-ука», «Филча». 9.15 СССР Давлат телерадиоси рус халқ чолғулари академик оркестрининг концерти. Дирижёр — Н. Некрасов. 9.45 «Биз яшаётган олам». Режиссёр Ю. Белянкин фильмлари. «Рерих» («Экран»). 10.55 Н. В. Гоголнинг экранлаштирилган асарлари. «Миргород ва унинг аҳолиси». 1 ва 2-сериялар (А. Довженко номли киностудия). 13.15 «Планета». Халқаро программа.

14.15
ЎЗБЕКИСТОН ТЕЛЕВИДЕНИЕСИНИНГ ВИДЕОКАНАЛИ

16.45 Иттифоқдош жумҳуриятлар кинопублицистикаси. «Гаровга олинганлар». Телевизион ҳужжатли фильм премьераси («Союзтелефильм» ижодий ишлаб чиқариш бирлашмаси). 17.35 Талабларингизга биноан такрорланади. «Ёзувчи Валентин Пикуль». 18.30 «Раубичи-90 (узилган чемпионат)». Ҳужжатли фильм премьераси. Биатлон бўйича жаҳон чемпионати ҳақида («Беларусьфильм»). 18.45 Союзлар уйининг Колонна залида композитор Е. Птичкиннинг ижодий кечаси. 20.30 Тунингиз хайрли бўлсин, кичкинтойлар! «Буфетда тошқин». 2-қисм. 20.45 «Хорда менинг овозим ҳам эшитилади». Рус хор қўшиқлари ижодхонаси. 21.30 «Вақт» (сурдо таржимаси билан). 22.00 РСФСР Олий Совети сессиясининг кундалиги. 23.00 «Иллюзион». «Иван Мозжухин ва бошқалар...» (рус хорижий кинематографияси). 24.00 Х. Иглесиас куйлайди (Испания).

Муҳаррир ўринбосари Фаррух РАҲИМОВ.

«Ёш ленинчи»
«Молодой ленинец» орган ЦК ЛКСМ Узбекистана
Издается на узбекском языке.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700083, ТОШКЕНТ ЛЕНИНГРАД КЎЧАСИ, 32-УЙ.
ТЕЛЕФОНЛАР: ҚАБУЛХОНА — 32-56-58
ХАТЛАР БЎЛИМИ — 32-54-65.
ИНДЕКС: 64607.
513500 НУСХАДА ЧОП ЭТИЛАДИ.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси.
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Д — 28594.